

NA DRINSKOM FRONTU POD KOMANDOM II ARMIIJE PONOVO NA OBRONCIMA MAJEVICE VATRENO KRŠTENJE NOVIH BORACA

Priprema se prelazak preko Drine, u Bosnu, u rejonu Janje. To je u skladu s planom Vrhovnog štaba da Dva-deset osma udarna divizija stvori uslove za pritisak na grupu armije „E” pravcem Zvornik — Tuzla — Bijeljina — Brčko, koja je u završnoj etapi povlačenja iz Srbije vodila borbe od Požege i Užica ka Bajinoj Bašti i Ljuboviji. Tu su Nijemci već postavili pontonski most za prelazak teških vozila.⁶⁹⁵

Radi izvršenja zadatka Dvadeset prva brigada preduzima neprekidno izviđanje neprijatelja na lijevoj obali Drine. Nismo imali podataka o tome da će se Nijemci po- vući iz Janje.⁶⁹⁶ Izvještaji su govorili o znatnom grupisanju četničkih snaga na tom sektoru, s kojima ćemo imati dos-

⁶⁹⁵ Mostobran na Drini u rejonu Ljubovije i Zvornika branili su dijelovi 11. vazduhoplovno-pješadijske divizije; u širem rejonu Požege borbu je vodila 104. divizija, borbena grupa „Birgmajster” i „Hort”, te 67. landeršicen puk; u širem prostoru Užica vodila je teške borbe 7. SS „Princ Eügen” divizija, a prema Više-gradu borbu je vodila borbena grupa „Skenderbeg”. Zbornik, tom IV, knj. 30, dok. 105.

⁶⁹⁶ Njemačka prva brdska divizija na lijevoj obali Drine razmještena je na komunikaciji Bijeljina — Janja — Zvornik — Ljubovija, sa zadatkom da „prihvati” njemačke jedinice armije „E” koje se izvlače iz prostora Požege — Užice — Ljubovija — Zvornik — Brčko. Zbog pogoršane situacije na sremiskom frontu, naredeno joj je da se hitno izvuče i uputi na odbranu Drave. Transportovanje glavnine ove divizije izvršeno je 30. 11. 1944. Njeni slabiji dijelovi su ostali u Sepku, Kozluku i Zvorniku. Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F191, snimak. 362—395.

ta posla dok budemo vodili borbe s njemačkim grupacijama.⁶⁹⁷ Brigada je prešla Drinu u noći između 28. i 29. novembra u rejonu šume Kujačice. Odmah po prelasku prvih dijelova počelo je gonjenje neprijatelja, koji je bio napustio Janju i povlačio se ka Bijeljini. Sukobili su se sa grupom četnika koji su štitili Nijemce na sektoru Glavičica — Johovac — Janja dok su se povlačili. Brigada je ušla u Janju, a u toku dana je Drugi bataljon stigao u Suhopolje. Tu je porušio prugu i vodio borbu s četnicima. Četvrti bataljon Sedamnaeste brigade ušao je u Bijeljину, jer ju je neprijatelj napustio.⁶⁹⁸ Tako je otišao u Bijeljину komesar brigade Branko Kuprešanin s komandantom divizije Radojicom Nenezicem. „U Bijeljину su ušli partizani, pošto su po zapovjesti višeg pothvatnog zapovjedništva prolazno ispražnjena „po vlastitim četama.“⁶⁹⁹

Brigada je dobila zadatak da, držeći položaje jugozapadno od Bijeljine, brani to mjesto od upada četničkih grupa,⁷⁰⁰ koje su od Suhog Polja i Ugljevika napadale ka Bijeljini. Odbrambeni položaji brigade protezali su se (2. 12.) ispred linije Gornji Obriježi — Suho Polje — Brijesnica — Modrani, na kojoj je brigada vodila žestoke borbe sa četnicima i ustašama potpomognutim tenkovima, a naročito na pravcu Obriježe i Bresnice.

Koordiniranim dejstvom su neprijateljeve snage koje su se probijale od Ljubovije prema Zvorniku⁷⁰¹ iz Brčkog

⁶⁹⁷ Odnosi se na snage četničkog majevičkog korp. 28. 11. 1944. koji je imao četiri grupe brigada. Brojna stanja brigade bila su od 150 do 500 četnika, među kojima je bilo dosta mobilisanih, a od njih je na licu mjesta bilo oko trećine. O tom korpusu pre reorganizacije tom IV, knj. 29, dok. 6, i knj. 30, dok. broj 83.

⁶⁹⁸ Izvještaj štaba 17. brigade štabu 28. udarne divizije NOVJ o borbama oko Bijeljine. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 33, str. 191—196.

⁶⁹⁹ Izvještaj operativnog odjela MOS NDH od 3. 12. 1944. o ulasku partizana u Bijeljину. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 158, str. 819.

⁷⁰⁰ Na tom sektoru je dejstvovala III grupa četničkih brigada majevičkog četničkog korpusa i tih dana je poginuo njen komandant, poznati koljač, bivši artiljerski potporučnik Jeremija Lazić Zeka, o čemu je četnički korpus izdao poseban proglas. Arhiv VII, sig. br. 36—1, k. 212.

⁷⁰¹ Do 30. novembra prešle su Drinu preko poplavljenog mosta kod Ljubovije neprijateljske snage i uputile se ka Zvorniku: motorizovani dijelovi 1. brdske divizije, glavnina 21. lovačkog puka, 1. četa 11. protivtenkovskog divizionia i 2. divizion 11. artiljerijskog puka 11. vazduhoplovne poljske divizije. 22. lovački puk je 1. 12. prešao Drinu kod Ljubovije i krenuo ka Drinjači, dok se borbena

3. i 4. decembra snažno pritiskivale na položaje brigade. To su bile jake pješadijske i motomehanizovane jedinice. S njima su 4. 12. do u sam mrak, preko cijelog dana, vođene ogorčene borbe na položajima Velika Obarska — Zagoni — Gornji Obrijež. S obzirom na situaciju, komandant divizije je odlučio da se Bijeljina ne brani, i naredio je da se brigada u toku noći prebaci prema saobraćajnici Zvornik — Bijeljina, na sektor Donja Trnava — Glinje — Teočak. Neprijatelj je u9pio u toku dana odbaci brigadu prema Suhopolju i zuzume Bijeljina.

Pošto nije mogla da se održi na svojim položajima u Bijeljini, Sedamnaesta udarna brigada se prebacila preko Drine u Srbiju, u sela Badovice i Crnoborski Salaš, i tu je ostala sve do 14. 12. da izviđa prema Drini.⁷⁰² Dvadeset peta (brodska) brigada je vodila ogorčene borbe sa borbenom grupom „Diner” u rejonu Celopek — Kozluk — Malešići. Te su neprijateljske snage nadirale od Zvornika ka Bijeljini.⁷⁰³

Tako je Dvadeset osma divizija dejstvovala razdvojeno, pet bataljona (Sedamnaesta brigada i bataljon Dvadeset pete brigade sa štabom divizije i prištapskim jedinicama) na desnoj obali u Srbiji, a sedam bataljona (Dvadeset prva brigada i Dvadeset peta brodska brigada bez jednog bataljona) s komandantom divizije na lijevoj obali Drine u Bosni.

Bez obzira na slabost u prvim borbama s četnicima, mladi borci su se dobro držali. Vatreno krštenje im je bila borba protiv četnika.⁷⁰⁴ Borbeni moral je visok, ali još se mora dosta raditi. Pročetnički elementi na terenu djeluju sa četničkih pozicija na naše jedinice, pa se otuda može objasniti veliki broj nestalih boraca iz naših jedinica. U pojedinim selima četnički uticaj je dosta jak pa otuda i kontakt sa pročetničkim elementima i njihovom organizacijom. Pronađen je i četnički proglas partizanima Srbije

grupa „Diner” (borbena grupa 1. brdske divizije ojačana dijelovima 737. puka 117. lov. divizije) poslije zauzimanja Kozluka 4. 12. nalazila 15. kilometara južno od Bijeljine, a bila je stavljena pod komandu 34. A korp. u Sremu. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 33, obj. 6.

⁷⁰² Izvještaj 17. slavonske brigade od 7. 12. 1944. štabu 28. divizije.

⁷⁰³ 17. Šlavonska brigada, Zdravko B. Cvetković: VIZ, 1978, str. 212.

⁷⁰⁴ 25. brodska brigada, Nail Redžić: VIZ, 1976, str. 214—218.

⁷⁰⁴ Operacijski dnevnik 28. divizije. Arhiv VII, sig. br. 15—2/1, list 34—35, k. 1125.

koji je napisan radi podrivanja naših jedinica.⁷⁰⁵ „Oteta braćo, Srbijanci.“

U borbama na prilazima Bijeljini ubijeno je 70 četnika, ranjeno 30 i zarobljeno pet. Dvadeset prvoj brigadi je poginulo 13 drugova, 31 je ranjen i 34 nestala. U borbi sa četnicima je, zbog neiskustva, zarobljena većina od nestalih boraca. Sutradan je nađeno petnaestak poklanih boraca iz Četvrtog bataljona kod Suhog Polja. To je bila osveta za pogibiju četničkog komandanta Jeremije Lazića Zeke.⁷⁰⁶

BORBE S NJEMAČKIM KOLONAMA

Radi brzog osvježavanja svojih jedinica na Sremskom frontu i što lakšeg i hitrijeg probijanja onih snaga koje su im se probijale dolinom Ibra i Zapadne Morave, Nijemci užurbano (u drugoj polovini decembra 1944) izvlače svoje trupe iz zapadne Srbije, dolinom Drine, koristeći se tom rijekom kao zaštitom od snažnih naleta jedinica NOVJ na njegove kolone. Prhvat tih snaga pao je u dužnost dijelovima 1. brdske divizije na prostoru Bijeljina — Zvornik, a rečnim pravcem su imale da prođu 11, 22, 117. i 7. divizija, borbena grupa „Skenderbeg“ i još neke manje jedinice, organizujući mostobran kod Zvornika.

Jake neprijateljeve snage se povlače dolinom Drine. Njih napadaju naše jedinice, koje su obrazovale obrnut front na lijevom krilu Sremskog fronta. Zbog toga je Vrhovni štab naredio⁷⁰⁷ Južnoj operativnoj grupi,⁷⁰⁸ koja je bila pod komandom GS NOV i POJ, da hitno spriječi dalje prebacivanje neprijatelja sa drinskog pravca na Sremski front. Koristeći se prebacivanjem Dvadeset osme udarne divizije u Bosnu, Glavni štab Srbije naređuje da se naše snage u Srbiji pregrupišu i pređu u srednji i donji tok Drine. Taj potez dobija prvorazredan značaj, jer se

⁷⁰⁵ proglas majevičkog četničkog korpusa upućen borcima iz Srbije.

⁷⁰⁶ Prema sjećanju komesara čete Fridriha Karla Švabe

⁷⁰⁷ Zbornik, tom I, knj. 15, dok. 170, str. 442.

⁷⁰⁸ prije formiranja armija, Glavni štab Srbije radi lakšeg operativnog rukovođenja formira 6. 12. 1944. tri grupe divizija. U svaku grupu ušle su po dvije divizije, a štab prvoimene divizije je imao operativnu komandu dotične operativne grupe: 17. divizija (17. i 28. divizija), 14. korpus (23. i 45. divizija) i 2. proleterska (2. proleterska i 25. divizija). Zbornik, tom I, knj. 15, dok. 180, str. 507.

obezbjeđuju bokovi našim snagama na Sremskom frontu i jedinicama u Slavoniji, koje djeluju u pozadini fronta u težnji da razbiju neprijateljsku grupaciju na tom pravcu ili je odbace na jug i primoraju da se zaobilaznim i težim putem⁷⁰⁹ povlače preko Vlasenice ka Sarajevu.

U duhu operativne zamisli i naređenja,⁷¹⁰ brigada usmjerava svoja dejstva ka saobraćajnici Zvornik — Bijeljina i 5. 12. 1944. godine postavlja svoje jedinice na odsjek Branjevo — Janja. Treći bataljon je posjeo položaje pravcem Čengić — Donja Trnava; Drugi bataljon Donje Krčine — Glinje — Crveno brdo, isturivši jednu četvu na saobraćajnicu Donje Krčine — Bjeloševac; Četvrti bataljon Donje Piliće — Pašina kula. Prvi bataljon je štitio naše snage s leđa i obezbjeđivao ranjenike i brigadne pozadinske jedinice od četničkog napada, s leđa na položajima Teoček — Krstac. Sa tih položaja brigada će napadati na neprijateljevu borbenu grupu „Diner”.⁷¹¹ koja je vodila oštre borbe sa Dvadeset petom brigadom i uspjela da je odbaci od saobraćajnice. Dok su se vodile nemilosrdne borbe s Nijemcima i domobranima, njihove sluge četnici su stalno napadali naše osiguravajuće dijelove i manje jedinice.

Slijedećih 12 dana, od 10. do 22. 12, probijaće se jake njemačke snage od Zvornika prema Bijeljini i dalje na sjever.⁷¹² S njima se brigada uporno, danonoćno tukla. Prvi bataljon je 10. decembra preuzeo položaje Četvrtog bataljona u rejonu sela Donje Piliće — Pašina Kula. Kod

⁷⁰⁹ Zbornik, tom I, knj. 15, dok. 202, str. 591.

⁷¹⁰ Operativni dnevnik 28. udarne divizije NOVJ o borbama na odsjeku Janja — Bijeljina od 28. 11. 1944. godine. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 130, str. 618—634. Arhiv VII, 15—36/21, k. 1125.

⁷¹¹ Tu borbenu grupu činili su 3. bataljon 99 puka 1. brdske divizije, 34. izviđački bataljon, 1. artiljerijski divizion 79. artiljerijskog puka sa dijelovima za snabdijevanje, dijelovi 737. lovačkog puka. 112. lovačke divizije, probijao se komunikacijom Zvornik — Bijeljina i deblokirao komunikaciju. Poslije zauzimanja Kozluka, 4. 12, nastavio je da se probija ka Bijeljini. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 33, str. 193, obj. 6.

Riječ je o povlačenju 11. vazduhoplovno-poljske i 117. lovačke divizije. Prema dnevnom izvještaju armija „F” od 12. 12. 1944, glavnina 11. divizije nalazila se u Slavoniji, na pravcu Vukovar — Osijek, a 1. bataljon 21. puka, sa 670. poljskim dopunskim bataljonom 117. lovačke divizije, nalazio se u Čeliću, 2. bataljon sa štabom 21. puka 74. artiljerijskog puka (bez 1 bataljona) 117. lovačke divizije u Janji, a njegov 3. bataljon u rejonu Ljubovije. Oni se 6. 12. prebacuju preko Drine. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 62, str. 283.

Han-Pilica je te iste večeri uništio pet kamiona i izbacio iz stroja 86 neprijateljskih vojnika. Cijela brigada ide u noćni napad (11. 12) kod Han-Pilica, Dugog Polja i kote 178. U snažnom nalijetu je zapaljeno sedam kamiona i uništeno dosta opreme. Neprijatelju su nanijeti znatni gubici.⁷¹³

» Neprijatelj se kreće i danju i noću. Zbog snijega naše jedinice teško prilaze saobraćajnici, napade izvode noću. Sva tri bataljona (Četvrti obezbjeđuje divizijsku bolnicu) neprijateljevu kolonu napadaju kod Pilića i Johovca. Brigadni diverzanti ruše dva mosta. Uništena su dva tenka, 12 kamiona i putnički automobil i zaplijenjeno tri muškomitraljeza, 60 pušaka i oko 10 hiljada metaka. Izbačeno je iz stroja oko 150 neprijateljskih vojnika, a brigadi su dva borca poginula, osam ranjeno i dva su nestala.

Pretrpjevši gubitke, neprijatelj u toku dana (13. 12) snažno pritiska na položaje brigade oko Piliće nastojeći da odbaci njene jedinice. Napad je kombinovao s napadom četnika, koji su od Donje Trnave krenuli na brigadu s leđa. Grupa četnika je napala Četvrti bataljon, koji je ranio ranjenike. Neprijatelj nije postigao cilj, jer je odbijen uz osjetne gubitke: 25 ljudi mu je izbačeno iz stroja. Dvadeset prva brigada je izgubila 11 boraca. Sutradan, 14. 12, neprijatelj ne napada, kao da se pribira, ali su zato u toku dana bili vrlo drski četnici. Uznemiravali su naše jedinice na položaju. Ubijeno je šest i ranjeno 10.

Neprijatelj nije prolazio saobraćajnicom Zvornik — Bijeljina 15. 12, pa je na položajima Dvadeset prve i Dvadeset pete brigade, Dvadeset osme divizije bilo mirno. One zatvaraju pravac Bijeljina — Janja — Šepak i tako sprečavaju neprijatelja da napada iz Bijeljine i od Zvornika. Tog dana su počeli da prelaze Drinu Sedamnaesta divizija i preostali dijelovi Dvadeset osme divizije NOVJ, a zatim bataljon brodske i Sedamnaeste brigade.⁷¹⁴ Tako će Sedamnaesta brigada Dvadeset osme divizije i Seste proleterske Sedamnaeste divizije biti sjeverno od Bijeljine, a Druga krajiška i Petnaesta majevačka brigada u rejonu Kurjačica. Cilj im je da presjeku saobraćajnice Bijeljina

⁷¹³ Izvještaj štaba 21. brigade od 28. 12. 1944. štabu 28. udarne divizije o dejstvima protiv Nijemaca i četnika na prostoru Bijeljina — Janja. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 122, str. 586.

⁷¹⁴ Zapovijest štaba 17. NOU divizije od 14. 12. 1944. štabovima brigade i štabu 28. divizije o forsiranju Drine na odsijeku Bolutan — Šepak. Zbornik, tom IV, knj. 15, dok. 174, str. 461.

^T— Koraj — Brčko i Janja — Modran — Suho Polje i da, po mogućstvu napadnu i zauzmu Bijeljino.⁷¹⁵

Idućih dana će se probijati od Zvornika 7. SS⁷¹⁶ divizija „Princ Eugen“. Već 16.12. na položajima Modran — Donja Trnova — Čengić i oko Donje Piliće brigada je izvodila jak napad na neprijateljevu kolonu, ali je bila slaba da se suprotstavi nadmoćnom i energičnom neprijatelju, pa se povukla na položaje Gornja Pilića — Grab. Deset boraca je izgubila. Brodska (25) brigada vodi borbu sa prethodnicom 7. SS divizije, koja se probija ka Janji. S njom se i⁷¹⁷ Dvadeset prva brigada nemilosrdno obračunava.

Idućeg dana (18.12) komandant 7. SS divizije naređuje svom 13. puku u prethodnici da energičnije raščišćava situaciju ispred Janje. On premješta svoje komandno mjesto najprije u Janju, a potom u Bijeljino.

U toku noći stigle su jače snage u selo Glavočicu. Komandant 13. SS puka je obavijestio komandanta divizije da je njegov 3. bataljon bio u dosta teškom položaju i da je ispred sebe prepoznao Dvadeset prvu brigadu Dvadeset osme divizije.⁷¹⁸ Sutradan, 18. 12, neprijatelj je, uz snažnu artiljerijsku podršku, napao položaje brigade pravcem Ivanovići — Bjeloševac — Brezovica — Tomići — Studenac. To su bile jake jedinice, a pošle su s ciljem da oslobode saobraćajnicu k Janji i da se u toku dana probiju ka Bijeljini. Uspjele su u tome. Dvadeset prva brigada spriječava neprijatelja da se širi s položaja Grab — Gornje Piliće — Pašina kula — Kacevac — Lazarevica. (TT 271).

Noću između 18. i 19. 12. Dvadeset prva brigada je odbacila neprijateljske organe za obezbjeđenje sa pravca Bjeloševac — Studenac, ali su je na cesti zaustavila snaž-

^{7.5} Izvještaj štaba 17. NOU divizije od 16. 12. 1944. štabu južne operativne grupe o forsiranju Drine. Isto, dok. 182, str. 535.

⁷¹⁶ Riječ je o 7. SS diviziji, koja je od 16. do 18. 12. prelazila Drinu kod Zvornika radi otvaranja komunikacije Zvornik — Bijeljina — Brčko, po redoslijedu: četa „Mering“ (Möhring), divizijska štapska lovačka četa, štab 7. SS divizije, bataljon za vezu, 3. artiljerijski divizion, 2. bataljon 13. SS puka, ostaci 3. bataljona 21. lovačkog puka 11. vazduhoplovne poljske divizije, 3. bataljon 14. SS puka, 1. bataljon, astaci dijelova divizija, štab 14. SS puka, 1. bataljon 14. SS puka, Dopunski bataljon i 1.010. tvrđavski pješadijski bataljon. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 62, str. 284, obj. 3.

⁷¹⁷ Borba se vodila isa 3. bataljonom 13. SS puka, koji je bio u prethodnici divizije, u toku dana je stigao u Glavičicu. Mikrofilm, Vojnoistorijski institut, tor. NAV-N-T-314, 851/40.

⁷¹⁸ Mikrofilm, isto. NAV-N-T-314 851/107.

na dejstva artiljerije, tenkova i motorizovane kolone. Cijeni se da je u toku noći izbačeno iz stroja 50 neprijateljskih vojnika, ali je i iz brigade devet boraca poginulo i 31 ranjeno. Brigada cijelog dana vodi borbu sa 14. SS pukom, koji se probija kao drugi ešelon 7. SS divizije. Njegovi pripadnici su veoma energični i uporni u svojim napadnim dejstvima. U njihovoj koloni je bio i štab 7. SS divizije, koji je toga dana stigao u Janju.⁷¹⁹ Prvi bataljon je tog dana uništio jedan tenk.

Boreći se u prvim redovima i bodreći mlade borce da istraju na položajima, poginuo je četvrti po redu komesar brigade Branko Kuprešanin.

Branko Kuprešanin, prvoborac iz Slavonije, siromašni zemljoradnik, rođen je 1921. godine u selu Pasikovcima kod Slavonske Požege. Prije rata je bio povezan s partijskom organizacijom u Sloboštini. Početkom 1942. godine stupio je u Prvi odred, kasnije u Banijsku proletersku četu, a u Kalničkom odredu je bio delegat i komesar čete. U Sedamnaestoj brigadi je zamjenik komesara Prvog bataljona, a od 14. oktobra 1943. je zamjenik komesara Dvadeset prve brigade. Bio je cijenjen kao rukovodilac. U izvršavanju zadataka bio je strog i prema sebi i prema drugima.

Sutradan, 20. 12, neprijatelj je silovito napao na položaje brigade na području Bjeloševac — Tomići — Studenac. Uspio je da je potisne prema Kacevcu. Borba se vodila cio dan. Iz brigade je 14 boraca poginulo i 13 ranjeno. Izgubljeno je 18 pušaka i laki minobacač. Sutradan se neprijatelj povlači, uz puškaranje izviđačkih patrola. Četvrti bataljon je u rejonu Teočeka. Tu sa Drugim bataljonom Dvadeset pete brigade obezbjeđuje divizijsku bolnicu.

Brigada izvida prema Janji i izvodi demonstrativne napade na neprijateljske zaštitnice.⁷²⁰ Iako su ih bile is-

⁷¹⁹ Mikrofilm NAV-N-T-314-851/113-14.

⁷²⁰ Borbe se vode sa dijelovima 14. puka 7. SS divizije u pukovskom grupom „Skenderbeg“. To su u stvari ostaci 21. SS divizije, koja se jula 1944. raspala pod dejstvom naših jedinica i svog dezerterstva u rejonu Andrijevice. Od njenih dijelova formirana je borbena grupa „Skenderbeg“, a njen komandant je bivši komandant policije u Albaniji general Iajtant Fitzthum (Fitzthum). U sastavu ima 4 bataljona, inž. bataljon i artiljerijski divizion. Od 4. 12. je u sastavu 34. AK. U borbi sa 27. divizijom do 8. 12. izbila je ina sektor Zvornika, gdje je obezbjeđivala mostobran. Raspored grupa „Skenderbeg“: 2. bataljon u Zvorniku, 3. na istočnoj obali Drine, 4. zapadno, a 1. istočno od Zvornika. Na tim položajima je brigada ostala do 20. 12. kada je kao zaštitnica počela da se povlači ka Bijeljini. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 90 i 96. obj. 4, dok. 122, obj. 8.

/ crple danonoćne borbe, borci Dvadeset prve brigade su neprekidno ostajali u borbenom kontaktu s neprijateljem. Dvadeset trećeg decembra, brigada izvodi snažan napad na neprijateljske predstraže, zauzima Janju, a potom nastavlja da pritiska na neprijateljske predstraže i na liniji Puhare — Pučole — Petkovača — Golo brdo — Amajlije.

O žestini borbi brigade s neprijateljem koji se povlačio srednjim tokom Drine, svjedoče i gubici obiju strana. Poginulo je oko 450 njemačkih vojnika i 120 četnika, a mnogo više je ranjeno. Neprijatelj se nerado predavao našim jedinicama, pa su zarobljena tri Nijemca i 10 četnika. Zaplijenjena oprema i naoružanje nisu bili u srazmjeri s gubicima neprijatelja u ljudstvu: samo 102 puške, dva puškomitraljeza, dva automata, 10 pištolja, 200 ručnih bombi, devet konja, 18.000 metaka. Oštećeno je 10 kamiona i dva tenka.

Iz brigadnog stroja je izbačeno u tim borbama 280 boraca, a od tog broja je 71 poginuo, 155 ranjeno i 53 su nestala. Osim komesara brigade Branka Kuprešanina poginuli su komesari četa Sulejman Musić i Đuro Kovijanić, komandir čete Nikola Buzdum, vodnici Stevo Vlaisavljević, Lazar Pavić i Ignjo Mandić, potporučnici Milan Kožaj i Josip Babić, politički delegati Petar Skrobat i Jovo Perajlić, vodnici Aleksandar Đukić i Nikola Bijelić, desetari Luka Prodanović i Drago Zrinjski i zastavnik brigade vodnik Drago Brkić.

Ranjeni su komandant Prvog bataljona kapetan Milovan Dokić Čamac, komandiri četa poručnik Pero Teodorović, poručnik Jovo Aleksić i poručnik Jovo Kovačević, poručnici Milan Mutavdžić i Stjepan Perošević, zamjenik komandira čete Anton Vedriš, komesari četa Đuro Jakovljević i Mate Glavina, sekretar Skoja u brigadi Anđelko Mirković, delegat Zivan Svirčević, vodnici Petar Božić, Ivan Raspopović, Vladimir Redžić, Ninko Zivković, mlađi vodnici Mato Kućan i Sreto Stjepanović, desetari Milan Orešković, Filip Berber, Osman Gegić, Nikola Terzić, Anton Matovina, Ivan Omerža i Zivko Đukić i delegat voda Milan Drljača. Od naoružanja su oštećena dva puškomitraljeza.

Po formaciji, brigada ima četiri bataljona, a bataljoni po tri pješadijske i jednu prateću četvu (od novembra 1944), sa vodom veze, radnim vodom i izviđačkim odjeljenjem. Prištapske jedinice brigade činile su minobacačka

četa, sanitetska četa, četa za vezu, diverzantski vod i vod za snabdijevanje.

Sva upražnjena komandna mjesta su popunjena kadrom iz brigade, a za komesara brigade je postavljen komesar Drugog bataljona Branko Kobali. Štabovi bataljona su ušli u novu, 1945, godinu u ovim sastavima:⁷²¹

<i>Prvi bataljon:</i>	komandant	SIMO ĐERMANOVIC,
	komesar	kapetan, MILUTIN ZEC,
	zamjenik komesara	poručnik, MILAN KRICKOVIC,
	obavještajni oficir	poručnik, ALEKSA MILINOVIC,
<i>Drugi bataljon:</i>	komandant V	mlađi vodnik, LUKA VUKSANOVIC, I
	komesar	kapetan, ANĐELKO MIRKOVIC,
	op. oficir	poručnik, NIKOLA MANDIC, [
	zamjenik komesara	poručnik, IVAN UZUR,
	obavještajni oficir	poručnik, ĐURO PETROVIC,
<i>Treći bataljon:</i>	komandant	mlađi vodnik, BOZO VOJVODIC,
	komesar	poručnik, SLAVKO BLAGOJEVIC,
	zamjenik komesara	poručnik, STJEPAN CERIJAN,
	op. oficir	poručnik, NIKOLA POLIMANAC,
	obavještajni oficir	poručnik, MILAN OGORELICA, i
<i>Četvrti bataljon:</i>	komandant	potporučnik, ĐURO BUBAN,
	komesar	kapetan, BOŠKO DEVETAK
	op. oficir	poručnik, NIKOLA BOGOJEVIC,
	zamjenik komesara	poručnik, BRANKO RUSIC,
	obavještajni oficir	poručnik, MILAN SIJAN,
		potporučnik,

⁷²¹ Naredba štaba 28. divizije NOVJ br. 32 od 11. 12. 1944. Arhiv VII, sig. br. 39—8, 1124.

U Dvadeset petoj' brodskoj, brigadi za komandante bataljona su postavljeni iskusni rukovodioci Dragan Volner Baćuška, kapetan, i Franjo Novak, poručnik.⁷²² Oni su bili u Dvadeset prvoj brigadi otkako je formirana.

Brojno stanje brigade je relativno dobro: 2.231 borca. Od tog broja je 2.193 muškarca i 38 drugarica. Oficira je 131, podoficira 203 i 1.897 boraca.⁷²³

Ocjenjujući borbena dejstva brigade u decembru, njen štab je utvrdio da je moralno stanje jedinica vrlo dobro, a isto tako i držanje novih boraca. Za savremeno ratovanje potrebne su, osim hrabrosti, koja tim mladićima nije nedostajala, i druge osobine da bi se uspješno suprotstavljalo neprijatelju kakvi su u drugom svjetskom ratu bili Nijemci.

Nije bilo tako reći dana kada jedinice Dvadeset prve brigade nisu napadali četnici, i to s leđa. Kidisali su na ranjenike, manje grupe i patrole, svaki put kada bismo napali njemačku kolonu. Stoga smo bili primorani da postavljamo jaka osiguranja, razvlačimo snage, izlažemo se većem naporu, a sve to je omogućilo Nijemcima da brže prolaze, jer im se žurilo. Zarobljavanje desetine iz Sedamnaeste brigade iskorišćeno je u vaspitnom radu, za jačanje budnosti u jedinicama.⁷²⁴

Nastoji se da se iskustva prenesu na mlade borce: kako da se ukopavaju, da razlikuju minu od topovske granate po eksploziji, kako da se koriste prirodnim zaklonima i zemljištem, da se koriste vatrom iz našeg automatskog oružja i minobacača, kako da bacaju ručnu bombu, šta je to jurišno odstojanje i kako se postupa na komandu „Juriš, naprijed!”

Novi borci su poslušni, ali u jačim borbama se uzbuđuju. Zato će biti potrebno još vremena da se prekale i steknu iskustva. No dok se to ne dogodi gubici su neminovni. U našoj diviziji se nije nikad toliko ginulo kao tih dana. Ginuli su i ranjavani novi borci, ali i prekaljeni ra-

⁷²² Isto naredba broj 31, 15—6—1124.

⁷²³ Izvještaj štaba 21. udarne brigade od 28. 12. 1944. o dejstvu ma protiv Nijemaca i četnika na prostoru Bijeljina — Janja. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 122, str. 591.

⁷²⁴ 3. bataljon 17. brigade je poslao u 4. bataljon 21. brigade patrolu i, kada se vraćala u jedinicu, naišla je na četničku zasjedu. Ne otvorivši vatru počeli su da bježe, ali isu svi zarobljeni. Čitava desetina sem puškomitraljesca bili su mladi borci. Zbornik, tom IX, knj. 26, str. 121. Izvještaj komesara 17. brigade.

tnici, koji su sada desetari, komandiri i komesari. Četni i bataljonski rukovodioci bili su najodgovorniji za uspjeh u borbi, pa su morali ličnim primjerom da djeluju na svoje mlade borce, iz juriša u juriš.

Prelazak brigade iz Srbije u Bosnu znatno je uticao na život u njoj. Smještaj i ishrana boraca ne mogu ni da se uporede. Jede se jednom dnevno ili nijednom. Redovno se samo večerava. Mladi borci, iako još nisu prekaljeni i naviknuti na takve napore, izuzev pojedinaca, podnose sve nedaće i mora im se odati priznanje. Sigurno je da će borbena dejstva u decembru 1944. ostati u sjećanju svim pripadnicima brigade.

Na brigadnom savjetovanju (27. 12) detaljno se i otvoreno razgovaralo. Naglasak je bio na iskustvima. Rečeno je da neki rukovodioci gube strpljenje u radu s novim borcima, a neki se i drsko ponašaju. To valja iskorijeniti. Prvorazredan zadatak je bio obuti borce, inače bolest proredi jedinicu, a tog već ima.

BLOKADA I NAPAD NA BIJELJINU

Krajem 1944. godine i Novu godinu brigada je dočekala na položajima ispred Bijeljine, na liniji Jablanuša — Glogovac — Čardačine. Nije bilo ni vremena ni uslova za bilo kakvo slavlje, ali je svim borcima i rukovodiocima ostalo na pameti da je u prošloj godini bilo krupnih rezultata na pobjedonosnom putu ka slobodi. Iza brigade su ostale oslobođene Srbija i Makedonija, a i velik dio Vojvodine, presječena je saobraćajnica neprijatelju u dolini Drine. Ali naše jedinice imaju još krupnih zadataka u oslobađanju ostalog dijela domovine.

Na tim položajima će brigada ostati cijeli januar i gotovo do sredine februara. Danonoćno će voditi borbe, čas veće, čas manje. Osnovni zadatak joj je da opkoli Bijeljinu i spriječi vezu tamošnjeg garnizona sa garnizonom u Brčkom. To je bilo u skladu sa zadatkom Dvadeset osme divizije da stalno vrši pritisak na Bijeljinu i da u povoljnom trenutku likvidira neprijateljski garnizon u njoj.⁷²⁵

⁷²⁵ Naređenje štaba 17. divizije od 30. 12. 1944. štabu 28. divizije o dejstvima na prostoru Janja — Suho Polje — Čadavica. Zbornik, tom IV, k. 31, dok. 107, str. 470.

Neprijatelj⁷²⁶ uporno brani Bijeljinu sa isturenih, utvrđenih tačaka na liniji: Fincov Salaš — Pučile — Puhare — Petkovača — Golo brdo — Amajlije. Tu liniju on stalno utvrđuje, postavlja žičane prepreke i minska polja, sa nje izviđa i održava borbeni kontakt s našim jedinicama. Konfiguracija tla je neprijatelju u korist: zemljište ravničasto, djelimično pod niskim rastinjem, pokriveno snijegom, tako da je skoro isključeno da napadač može da priredi iznenađenje.

Brigada je na desnom krilu borbenog poretka divizije. Desno su joj Drina, Gutić ada, Kremenjača, Čipervine, Džinda, Muhodžeri, a na položajima lijevo od nas je Dvadeset peta, brodska brigada. Naše jedinice nastoje da drže inicijativu u svojim rukama i zato manji ili veći sastavi stalno idu u napade, uznemiravaju neprijatelja i ispituju slabosti u njegovoj odbrani da bi ga u pogodnom trenu i na pogodnom mjestu napali.

Uprkos snažnom pritisku velikog broja naših jedinica, naši napadi su slamani već na prvim linijama neprijateljskih rovova i bunkera, jer je na kružnoj osnovici odbrane neprijatelj bio gotovo savršeno izgradio tačke otpora i povezao s bunkerima, sa niskim puškarnicama, dobrim vatrenim sistemom, čiju su okosnicu činili mitraljezi i puškomitraljezi. Sve je to bilo dopunjeno streljačkom i artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Tako je neprijatelj kontrolisao tlo ispred bunkera i nije dozvolio da da mu se napadač približi. Ne štedeći municiju, uspijevao je da gotovo svaki put kad bi otkrio naš napad naneo našim jedinicama gubitke. Snijeg, susnježica i zemljište pod snježnim pokrivačem išli su naruku neprijatelju i on je otkrivao naše jedinice, koje su oskudjevale u maskiranim odijelima, bolje rečeno, nisu ih ni imale.

Neprijatelj nije mirovao, nije prihvatio pasivnu odbranu, već je pribjegavao aktivnoj, kombinujući ispade i dublje protivnapade, nasilna borbena izviđanja na koja su išle snage jačine čete, pa i ojačanog bataljona, odbacivao je naše jedinice i stvarao sebi uslove za organizo-

⁷²⁶ Borbena grupa „Skenderbeg“ i dijelovi 12. ustaške divizije vode borbu u okruženju sve do 19. 2. 1945, kada su ih oslobodili blokade 734. puk 104. divizije i 65. grenadirski puk 22. pješadijske divizije, poslije čega je rasformirana. Mornari su upućeni u Njemačku, a ostatak, oko 1 bataljon, pripojen je 14. puku 7. SS divizije „Princ Eugen“ na Sremiskom frontu. Zbornik, tom IV, knj. 31, dok. 90, str. 379, obj. 3.

vanje odbrane i otkrivanje naših namjera. Ni jedan jedini dan nije propustio a da nije došao u borbeni dodir s našim jedinicama.

Već sutradan, 2. 1. 1945, neprijatelj je izveo snažan napad na položaje brigade. U tri kolone je išao i snažno dejstvovao.⁷²⁷ Napad je počeo u 10 časova. Lijeva kolona je, koristeći se pošumljenim dijelom tla uz Drinu, pritiskivala pravcem Amajlija — Kremenjača — Vitaja, Prvi bataljon je svim silama nastojao da spriječi neprijatelja da se probije ka Janji. Desna neprijateljeva kolona je uspjela da na pravcu Hase — Muhadžeri odbaci naš Treći bataljon do Jablanuše, a središnja kolona (Puhare — Pučila — Džinda ka Glogovcu) više je vezivala za sebe Drugi bataljon, vjerovatno očekujući da će krilne kolone duboko da prodru.

Na ugroženi pravac, na desnom krilu, komandant Dvadeset prve brigade je uputio jednu četvu Četvrtog bataljona, iz brigadne rezerve, koju su vješto vodiliiskusni operativac bataljona poručnik Nikola Bogojević i obavještajni oficir potporučnik Milan Sijan. U trenutku kada je Prvi bataljon krenuo u protivnapad i vješto izveo manevar, neprijatelj je razbijen u rejonu kota 101 — Vitaja i doveden u težak položaj. Njegove snage, u rejonu Duga brazda — Barinovac, iskoristile su mrak i pošumljenost tla te se povukle ka selu Pučilima. U isto vrijeme je uspostavljeno sadejstvo između Drugog i Trećeg bataljona i izveden je protivnapad. Neprijatelj je prisiljen da se povuče na svoje prvobitne položaje izgubivši 70 vojnika (poginuli), a više desetina mu je ranjeno. Zarobljena su četiri Nijemca i zaplijenjeno tri puškomitraljeza, 10 pušaka, 25 konja, devet samara i druga oprema.

Gubici brigade bili su: 15 poginulih i 30 ranjenih. Dezertirala su tri borca iz Četvrtog bataljona. Poginuli su potporučnik Milan Kozar, mlađi vodnik Nikola Bijelić i vodnik Martin Vrbanec. Štab brigade je istakao za primjer i predložio da se odlikuju komandir čete potporučnik Tomo Čavrak, desetari Antun Nenadović i Zivorad Petrović i borci Stjepan Drašner, Zlatimir Matić, Veselin Vukojević i Mirko Đipalo, puškomitraljezac.⁷²⁸

⁷²⁷ Operativni izvještaj 21. udarne brigade za januar 1945. godine štabu 28. divizije. Vojnoistorijski institut, sig. br. 11—1/11—1139.

⁷²⁸ Operativni izvještaj 21. brigade za januar 1945. štabu 28. divizije NOVJ. Vojnoistorijski institut, sig. br. 15—2/1—1139.

Ocijenivši da je neprijateljska odbrana oslabljena borbama u toku dana, štab brigade je odlučio da napadne neprijateljske položaje na liniji tt. 114 — Obrijež — Krušik — Amajlija — Kovanluk. Na lijevom krilu neprijatelj je odbačen na položaje u predjelu Pašinih bašča, ali su na ostalim pravcima naši napadi zaustavljeni. Sedam boraca nam je poginulo i 25 ranjeno.⁷²⁹

Sljedećeg dana će brigada posjetiti svoje prvobitne položaje, a Četvrti bataljon će biti upućen prema Bjelečkoj i Donjoj Mahali da bi kontrolisao cestu Zvornik — Janja i veze sa petom divizijom kod Zvornika.⁷³⁰ Istoga dana je 22. njemačka divizija prodrla u Vlasenilcu kako bi se probila preko Zvornika, Bijeljine i Brčkog na sjever.

Da bi osujetio neprijateljeve namjere, štab Druge armije⁷³¹ je naredio da se spriječi neprijatelj da prodre s juga na sjever, ka Tuzli i Bijeljini, a Dvadeset osma divizija da s položaja Janja — Zabrđe — Koraj spriječi neprijatelja da saobraća između Bijeljine, Čelića i Brčkog i da eventualno prodre iz Bijeljine preko Janje ka Zvorniku u susret snagama koje se probijaju ka Zvorniku.⁷³² Pošto je brigada bila na desnom krilu borbenog poretka divizije, to joj je bio osnovni zadatak.

U duhu zadatka, štab brigade će učiniti izvjesna pomjerenja i brigada će posjesti položaje: Prvi bataljon će zatvoriti cestu Bijeljina — Janja — Čardačine — Vranić — Kremenjača; Drugi bataljon Glogovac — kota 110 — Bukova greda; Treći saobraćajnicu kota 124 — tt. 126; Četvrti bataljon će se vratiti i smjestiti u Janji, sa štabom brigade.

Na tim položajima će brigada ostati 10 dana i, sem čarki patrola i obostranog ispitivanja rasporeda, neće biti ozbiljnih okršaja. Taj je predah iskorišćen za sređivanje jedinica, kadrovsku popunu upražnjenih mjesta itd.

Održavaju se sastanci i konferencije u četama i bataljonima, ukazuje na slabosti i iskustva. Komandiri četa

⁷²⁹ Isto.

⁷³⁰ Desetodnevni izvještaj štaba 21. brigade štabu 28. divizije od 10. 1. 1945. godine. Vojnoistorijski institut, sig. br. 1—1—k. 1124.

⁷³¹ II armija je formirana 1. 1. 1945. naredbom Vrhovnog komandanta i u njen sastav su ušle 17, 23, 28, 25 i 45. divizija. Istom naredbom je stavljen pod operativnu komandu II armije 3. korpus NOVJ. Vojnoistorijski institut, sig. br. 1—2, k. 2517.

⁷³² Izvod iz operativnog dnevnika 28. divizije sa prostora Bijeljina — Koraj dostavlja štabu II armije NOVJ 15. 1. 1945. Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 72, str. 315.

i vodova se koriste prilikom da koliko-toliko obuče borce i da im skrenu pažnju na slabosti iz borbi, da se srede i opreme i naoružanje. Dani su hladni, temperature niske, a odjeća i obuća slaba, dotrajala. Komunisti i skojevci se primjerom dokazuju: polubosi idu u zasjede i patrole da bi zaštitili mlađe borce.

Savjetovanje u štabu divizije sa štabovima bataljona i brigada pomoglo je da se sagleda stanje, uobličie iskustva, izvuku pouke iz taktičkih radnji i borbenih dejstava.⁷³³ Ocijenjeno je da je uprkos velikim gubicima brigade moral boraca dobar, a nedostaci se upornim radom i razgovorom otklanjaju. Strogo se upozoravaju borci da ne uzimaju samovoljno hranu i odjeću po selima, jer je to u suprotnosti s normama ponašanja u NOVJ. Brigada je popunjena novim borcima iz dopuskog bataljona.

*

U tom vremenu se mnogo nastojalo da se novi borci što prije oslobode nedostataka i da ih krase vrline boraca NOVJ, koje su tako brižljivo negovane i u najvećim iskušenjima.

Dezerterstvo i ranjavanje samog sebe bile su nove pojave, ali su energično preduzete mjere da se to spriječi i u isto vrijeme je pojačan partijski, omladinski i politički rad u jedinicama. Uporedo s tim, veoma se mnogo radilo na tome da se niži vojno-politički rukovodioci, oni koji nisu imali iskustva za rukovođenje krupnim jedinicama, što bolje osposobe. Jer među njima je bilo najviše gubitaka. Veliki broj njih se poslije ranjavanja nije vraćao u svoje jedinice, već su se po izliječenju raspoređivali na razne druge dužnosti i jedinice, ondje gdje je to bilo potrebno.

Stab južne operativne grupe je uputio svim jedinicama notirana iskustva iz borbe da se u njima prouče. To su ujedno bila i uputstva svim štabovima.⁷³⁴

Grupisanje snaga mora da bude izraz ideje manevra. Treba stalno imati rezerve i držati ih na mjestima s kojih se moglo blagovremeno upotrijebiti — za odlučujuće udare ili za pariranje neprijateljevog manevra. Štabovi

⁷³³ Isto.

⁷³⁴ Zbornik, tom I, knj. 15, dok. 202, str. 590.

treba da donose odluke na osnovu procjene situacije i da stalno drže inicijativu: Celo neprijateljske marševske kolone valja zadržavati manjim snagama, a glavne snage da napadaju s boka nastojeći da kolonu presijeku na više manjih dijelova radi pojedinačnog tučenja. I najmanjim prodorom se treba koristiti radi proširenja uspeha (rezervom). Jak vatreni oslonac se blokira najnužnijim snagama, a ostale nastavljaju da prodiru. Radi brzog prodiranja, zaobilaženja obuhvata i odsijecanja pojedinih neprijateljevih oslonaca od ostalih dijelova odbrane, valja odlučno nadirati dolinama i jarugama. Sadejstvu pješadije s artiljerijom i minobacačima, i svim pratećim oruđima, mora se poklanjati posebna pažnja. Za noćni napad, u načelu, ima manje izgleda na uspjeh, osim ako se zemljište dobro poznaje, ako su svestrano obavljene pripreme danju, tačno označeni ciljevi, izvršena korektura vatre i dr. Svi štabovi i sve jedinice moraju da imaju izviđačke dijelove — organe. Ako se na drugi način ne mogu prikupiti podaci o neprijatelju, valja nasilno izviđati. Treba hvatati žive neprijateljske vojnike, a pogotovu oficire i podoficire. Cijelo bojište se mora neprekidno osmatrati i to se čini mrežom artiljerijskih i komandnih osmatračnica. Obavještajna služba mora da bude ofanzivna i sistematska. Podjela na rejone, odsjeke i sektore je osnova te službe. Koristiti se uhođenjem. Uzajamno obavještavanje (sa susjedima) i po dubini obavezno je. Podaci se moraju što prije srediti, provjeriti i dostaviti, s tim što se naglase njihovi izvori i ostvari sigurnost. Izvještaji se redovno dostavljaju višem štabu. Objektivno iznositi gubitke u neprijateljevim i sopstvenim jedinicama. Obavezno se koristiti utvrđivanjem i u napadu i u odbrani. Svi veći pokreti se izvode noću, a samo izuzetno danju, i to prikrivenim pravcima. Rukovodioci treba da imaju više stvaralačke inicijative. Prilikom prelaska rijeka valja nastojati da se što prije izbjegne zavisnost od mjesta prelaska. Valja obaviti sve pripreme za brzo i lako manevrisanje plovnim sredstvima, a u slučaju potrebe možemo se koristiti komunikacijskim pravcem. Neophodno je ostvariti potpunu disciplinu vatre i maksimalno štedjeti municiju. U isto vrijeme se određuje rezerva municije, a i to koje jedinice je moraju i smiju trošiti samo po naročitom odobrenju.

Bilo je negativnosti i u ophođenju prema narodu. Zbog stalnog vršljanja četnika, pojedini borci su samo-

voljno preduzimali korake prema narodu proglašavajući seljake za četničke saradnike i uzimali su hranu i odjeću od njih. To se najoštrije kritikovalo na sastancima. Partijske i skojevske organizacije, omladinski aktivni i četni kolektivi, desetine, vodovi i čete su te pojave iskorjenjivali. U tome su znatno pomogle zidne i džepne četne i bataljonske novine, brigadni list, četne, vodne i bataljonske konferencije i druga politička aktivnost, jer se otvoreno i neposredno o tome razgovaralo, raspravljalo i pisalo. Vinovnici nekih drastičnih prestupa su oštro kažnjavani disciplinski. U to vrijeme se naglašavao lični primjer starješina kao presudan činilac u stvaranju ljudi novog kova i nove, narodne, Titove armije.

Za vođenje teških i složenih borbi potrebne su dobro organizovane i disciplinovane jedinice. Od prvorazrednog značaja je, valjano izvršavanje borbenih zadataka. Korišćeni su raznovrsni oblici vojno-političkog rada da bi se zadaci izvršavali bez pogovora. Međutim, bilo je pojedinih boraca i rukovodilaca koji nisu mogli da shvate sve to, pa su pravili prestupe zbog kojih je trebalo da budu kažnjeni. S obzirom na njihovu mladost i neiskustvo, preduzimale su se blaže mjere prema njima, a neki su upućivani u disciplinske jedinice.⁷³⁵ Propisano je i uputstvo o tome ko će se upućivati u disciplinsku jedinicu i za koje prestupe.

U disciplinskoj jedinici prestupnici ostaju dok se ne poprave, istaknu u borbi, budu ranjeni. Te jedinice su po pravilu upućivane na najteže borbene zadatke, a kad ne bi bilo borbe, na najteže radove. O tome ko će biti upućen u disciplinsku jedinicu odlučivali su štab brigade (za borce i podoficire) i štab divizije (za oficire).

U Dvadeset prvoj brigadi nikada nije obrazovana disciplinska četa.

Od jedinica se zahtijevalo da operacije izvode danju i noću, da prihvataju borbu prsa u prsa, a od starješina da čvrsto drže svoje borce i jedinice u svojim rukama. To je teško padalo mladim i neiskusnim komandirima. Odbrambeni položaji su bili plitki, bez dubine, pa se time neprijatelj, koji se probijao, koristio i na uzanom frontu je grupisao velik broj automatskih oruđa, podržavao ih snažnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom,

⁷³⁵ Naredenje štaba 28. divizije štabovima brigada o formiranju disciplinskih četa u brigadama. Arhiv VII, sig- br. 2—3, k. 1136.

uspijevao da snažnim naletima probije našu odbranu i odbaci naše jedinice. Četnici su nam redovno pripucavali u leđa.

Ono što smo gubili danju pokušavalo se da se nadoknadi noću. Više povjerenja smo imali u noć, mogli smo da budemo preduzimljiviji, napadi su nam bili organizovaniji i pouzdaniji.

Položaji koje je držala Dvadeset prva brigada, bili su u dolini Drine, ravni i goli, ali to nije smetalo ni novim ni starim borcima, jer su smjelo, odlučno i uporno išli u noćne napade i gonjenje neprijatelja.

Bilo je velike oskudice u svemu: odjeći, obući, municiji, hrani, samo ne u vaškama. Dok nisu oslobođene saobraćajnice u dolini Drine ranjenicima je bilo najteže, a sada ih upućujemo pravac u Srbiju, jer tamo imaju sve uslove da se brzo izličiće i oporave. U Sapcu je tada bila armijska bolnica, a odatle su naši ranjenici upućivani u gradove u oslobođenoj Srbiji.⁷³⁶ Ranjenici su bili stalna veza između naroda srbijanske Posavine i brigada na frontu. Oni su na taj način saznavali šta se na frontu dešava i u svakom trenu su znali gdje se brigada nalazi.

Čim bi nastalo zatišje na frontu, prekid borbe, dolazile bi, već sutradan, grupe seljaka i seljanki iz Srbije sa bijelim i šarenim torbama i zavežljajima na ramenu noseći svojim najbližima poklone u hrani ili čisto rublje. Sa nepogrešivom tačnošću Srbijanci su pronalazili sela u kojima su se nalazili bataljon ili četa, njihov sin, tj. rođak. Mnogi od njih su saznavali da im je taj kojeg traže poginuo, ranjen, zarobljen. Već poslije nekoliko dana, ili odmah, odlazili bi u sela u kojima su bili pokopani poginuli borci — njihovi bližnji i odnosili posmrtnu ostatku u svoj rodni kraj, da ih sahrane u svojim mjestima.

Jednoga dana dođe u selo Kocevac, u kom je bio Prvi bataljon, čovjek, krepak brkajlija, iz nekog pocerškog sela. Tražio je komandanta Simu Đermanovića. Kada ga odvedoše komandantu reče mu: „Čuo sam da je moj sin poginuo u vašoj jedinici". Pošto je provjerom utvrđeno da je to tačno i pošto to bi čovjeku saopšteno, on

⁷³⁶ Ranjenici iz 21. brigade liječili su se u vojnim i gradskim bolnicama u Beogradu, Smederevu, Požarevcu, Valjevu, Kragujevcu, Čupriji, Kraljevu, Kruševcu i Nišu, a u Banatu — u Kikindji, Zrenjaninu, Vršcu i Pančevu. U tim bolnicama su umrla 82 borca i rukovodioca brigade od zadobijenih rana (primjedba autora).

ustade sa stolice i reče: „Slava mu, bio je dobrovoljac, bio sam dobrovoljac, hranim još dva sina, ako bude trebalo braniče i oni svoju zemlju." Sin mu je bio sahranjen u selu Pilicama. Otac je prenio ostatke svoga sina u rodni kraj.

U te hladne januarske noći i dane, na goloj ravnici pod snježnim pokrivačem, sjetit će se mitraljesci i puškomitraljesci kako su im se oružja zakivala i kako je zbog toga često bivalo zastoja. Ali bilo je toga i zbog neodgovarajućeg podmazivanja i nestručnog rukovanja i održavanja. Dešavalo se da se puškomitraljez zaglavi u presudnom trenutku, kada je trebalo neprijatelju zadati odlučujući udarac ili odbiti njegov napad. U takvim slučajevima plaćalo se vlastitom glavom.

PRVI NAPAD NA BIJELJINU

Da bi se olakšale prilike jedinicama Prve armije, koja je u Sremu vodila teške odbrambene borbe,⁷³⁷ štab Druge armije je naredio Dvadeset osmoj diviziji⁷³⁸ da organizuje i izvede napad i zauzme neprijateljevo uporište Bijeljina.

Neprijateljski garnizon u Bijeljini činili su borbeni grupa „Skenderbeg" (4 bataljona i bataljon mornara),⁷³⁹ dijelovi 12. ustaške divizije, stacionirane u Brčkom, i grupa četnika (nepoznate jačine).

Istoga dana (18. 1. 1945) štab Dvadeset osme divizije je izdao zapovijest o napadu na neprijateljev garnizon Bijeljini,⁷⁴⁰ s tim što će početi 19. 1. u 21 čas. Izvešće je Dvadeset prva, Dvadeset peta, brodska brigada, a Sedamnaesta će biti u rezervi.

⁷³⁷ Sedamnaestog januara 1945. njemačke snage na Sremskom frontu: 7. SS divizija „Princ Eugen", 41. pješadijska i 117. lovačka divizija, pošle su u opći napad pravcem Staro Selo — Spainske njive — Oriolik — Ostojić i poslije trodnevnih oštrih borbi uspjele da potisnu snage 1. armije NOVJ na liniju Mahovo — istočno od Tovarnika — zapadno od Sida — Ilinci — Batrovci i na lijevu obalu Bosuta do Lipovca, gdje su i ostale sve do 12. 4. 1945. do proboja fronta. Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 2/II, str. 503—504.

⁷³⁸ Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 92, str. 425.

⁷³⁹ Vidi objašnjenja 721 i 727 u ovoj knjizi.

⁷⁴⁰ Zapovijest štaba 28. divizije NOVJ od 18. 1. 1945. potčinjnim jedinicama o napadu na Bijeljina. IV/k. 32, dok 95, str. 436.

U duhu dobijene zapovijesti, štab brigade je odlučio da dva bataljona zadaju glavni udar u zahvatu saobraćajnice Janja — Bijeljina — Puhare — Pučile — Fincov Salaš — Agiee Pučile — kota 190, a da jedan bataljon pođe sa istočne strane (Kovanluk — Golo brdo), obezbjeđujući se od Popova i štiteći na taj način bok jedinicama što su na glavnom pravcu udara.⁷⁴¹

U brigadnoj rezervi bio je Prvi bataljon. Kada jedinice prvog ešelona probiju neprijateljsku odbranu i stvore brešu u njegovoj odbrani uvešće se u borbu Prvi bataljon, radi proširenja postignutog uspjeha.

Lijevo od Dvadeset prve brigade napadala je Dvadeset peta, brodska brigada, zapravo, dva njena bataljona. Jedan je nastupao pravcem Obrijež — Pašine bašče — Krušik — Željeznička stanica, a drugi Crna bara — Humke. Jedan bataljon je bbezbjeđivao divizijsku ambulantu, a jedan bio u divizijskoj rezervi.

Napad na Bijeljinu je izveden onako kako je to bilo postavljeno u zapovijesti. Treći bataljon je uspio da neprimjetno proдре na desnom krilu i da iznenada napadne neprijatelja u selu Popovima, odakle se povukao u Novo Selo. On je prodro do škole u Novom Selu, ali je tu zadržan. Ipak, uspio je da presiječe saobraćajnicu Novo Selo — Bujuklić ada. Četa koja je napadala ka Prugnjači i Mularina savladala je neprijateljske predstraže, ali joj se na prvim tačkama otpora neprijatelj odlučno suprostavio i zaustavio je.

Na pravcu kojim je napadao Drugi bataljon: Petkovača — Puhare — Pučile i dalje preko kote 95 savladan je neprijateljev prednji odbrambeni položaj i treća četa je uspjela da se ukloni u neprijateljev prednji kraj zauzevši šest bunkera. Neprijatelj je požurio ne bi li zatvorio tu brešu. Usredsredio je snažnu vatru na četetu, uveo u borbu rezervu i izbacio iz stroja te čete 22 borca. Četa se povukla na polazne položaje jedva uspijevši da izvuče poginule i ranjene borce. Upućena rezerva (dijelovi Prvog bataljona) nije stigla na vrijeme da bi iskoristila uspjeh Drugog bataljona. Tako je neprijatelj primorao naše jedinice da leže na otvorenom prostoru ispred njihovih utvrđenih položaja.

⁷⁴¹ Izvod iz dnevnika 28. divizije za dane od 15. do 31. 1. 1945. Vojnoistorijski institut sig. br. 5—2/1, k. 1125.

Četvrti bataljon je napadao pravcem Puhare — Pučila — duž pruge Ciglana — Fincov salaš i vodio žestoku borbu s neprijateljem. Druga četa je uspjela da zauzme grupu kuća Puhare — Pučila, a lijevo krilo je prodirući ka Fincovom salašu zauzelo most na pruzi. Čim je neprijatelj osjetio naš napad namah je odlučno reagovao i zastavio bataljon.

Borba se vodila cijelu noć. Čete i vodovi naizmjenično su jurišali. O žestini borbe svjedoči 32.000 utrošenih metaka i 193 mine za minobacače. Izbačeno je iz stroja oko 50 neprijateljskih vojnika, zaplijenjena tri puškomitraljeza, tri puške, šmajser, pištolj i nešto opreme. Naše jedinice nisu postigle cilj. U zoru su se povukle na polazne položaje.

Iz stroja brigade je izbačeno 85 boraca: 15 je poginulo i 70 ranjeno. Oštećena su dva puškomitraljeza i dvije puške. Predloženo je da se treća četa Drugog bataljona pohvali.⁷⁴² U Trećem bataljonu su se istakli zamjenik komandira čete Dragan Pekeč, vodnici Duro Bukić i Pavle Grandić, desetari Mirko Đipalo i Dušan Vuković.⁷⁴³ U Drugom bataljonu su za izvanredno držanje pohvaljeni borci Ivan Turek, Stojadin Čolić, Zlatomir Tanković, Đoko Đokić, Stanislav Mijatović, Pantelija Cvetković, Milorad Sindelić i Života Janković.⁷⁴⁴

I tom prilikom je izbačen iz stroja velik broj nižih starješina. Poginuli su vodnik Stojan Gubić, desetari Ivan Betlehem i Mileta Jelić, a ranjeni vodnici Branko Arambašić, Ignjo Vukojević, Panto Kovačević, Josip Lončarić, Jovo Vujović, politički delegati vodova Hasan Pinjagić i Filip Berger i desetari Josip Novina, Dobrosav Despotović, Đuro Bošnjak i Jusuf Pinjagić.⁷⁴⁵

Vremenski uslovi za napad bili su veoma nepovoljni.⁷⁴⁸ Noć je bila vedra, zemljište pokriveno snijegom,

⁷⁴² Izvještaj štaba 21. brigade od 21. 1. 1945. štabu 28. divizije NOVJ o napadu na Bijeljenu. Vojnoistorijski institut, sig. br. 5—1/1, k. 1139.

⁷⁴³ Izvještaj 3. bataljona štabu 21. brigade o napadu na Bijeljenu. Vojnoistorijski institut, sig. br. 2—7—1136.

⁷⁴⁴ Izvještaj Drugog bataljona od 21. 1. 1945. štabu 21. udarne brigade o napadu na Bijeljenu i predloži da se neki borci pohvale. Vojnoistorijski institut, sig. br. 10—6—1139.

⁷⁴⁵ Knjiga ranjenih i poginulih. Vojnoistorijski institut, sig. br. 11—61/1, k. 1139, 16—57 (I i ka. 1139).

⁷⁴⁶ Operativni izvještaj 21. udarne brigade za januar 1945. VJJ, sig. br. 11—1/11, k. 1139.

teren ravan, bez zaklona, a predteren ispred sopstvené odbrane neprijatelj je bio očistio. Neprijatelj nas je otkrio dok smo mu prilazili. Čekao je i pustio naše jedinice na malo odstojanje. Tada su došle do izraza organizovanost njegovog vatrenog sistema, kombinacija vatre i protivnapada i solidnost fortifikacijskih objekata, koje, prema mišljenju starješina, bez jake artiljerijske podrške, tenkova i brojnije jedinice nije bilo moguće zauzeti.

DRUGI NAPAD NA BIJELJINU

Sest idućih dana vodila se izviđačka aktivnost s neprijateljem. Predah je i našim i neprijateljskim jedinicama bio dobrodošao. Jedinice su kadrovski popunjene. Po četama i bataljonima se održavaju sastanci i konferencije i govori o iskustvima iz napada na Bijeljino. Komandiri nastoje da ukažu svojim borcima na nedostatke u izvođenju napada na jako utvrđeno naseljeno mjesto.

Pojavio se tifus, pa prijeti da se proširi na cijelu brigadu. Zato su borci svih jedinica cijepljeni protiv tifusa.

U noći između 25. i 26. januara brigada⁷⁴⁷ se pomjerala prema položaju Čardačine — Kojčinovac — Muhađžeri — Modran da bi se grupisala za ponovni napad na Bijeljino.

Odluka štaba Druge armije NOVJ da se uništi neprijateljeva grupacija opkoljena u Bijeljini i oko nje bila je i dalje na snazi, pa je odlučeno da se napad ponovi, i da to učine jače snage, tj. Sedamnaesta i Dvadesetosma divizija NOVJ, s tim da se dobro pripreme i da dobiju snažniju podršku od artiljerije i avijacije.

Jedinicama što su imale da pođu u napad rukovodio je načelnik štaba armije general-major Ljubo Vučković.⁷⁴⁸ Sa štabovima divizije održano je savjetovanje 25. januara i detaljno je razmotren plan napada i sadejstva.

Napad je izveden iz dva pravca: s južnog i jugoistočnog. Pravcem Golo brdo — Potkovača — Agine Pučile napadače Dvadeset osma divizija, a smjerom Pašine bašče

⁷⁴⁷ Operativni izvještaj štaba 21. brigade za januar 1945. štabu 28. divizije. VJJ, sig. br. 15—2/1, k. 1139.

⁷⁴⁸ Zapovijest štaba 2. armije NOVJ od 25. 1. 1945. štabovima 17. i 28. udarne divizije NOVJ o napadu na Bijeljino. Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 124, str. 321—524.

— Glevice jedinice Sedamnaeste divizije, s tim što će jedina brigada zatvoriti pravac Bijeljina — Brčko. Predviđeno je da se napad izvede 27. januara u sedam časova ujutru.

U duhu zapovijesti Druge armije, štab Dvadeset osme divizije se odlučio da se borbeni poredak napada sastoji iz dva ešelona i da Sedamnaesta brigada bude u opštoj rezervi, na prostoru Čengiće — Modran. Prema zapovijesti štaba Dvadeset osme divizije,⁷⁴⁹ Dvadeset prva brigada je napadala na težištu divizije: Pučile — Agine Pučile — Fincov salaš, a Dvadeset peta brodska, brigada, njena dva bataljona, izvešće snažan demonstrativni napad jugoistočno od Drine smjerom Golo brdo — Petrovo polje, a druga dva bataljona će biti u divizijskoj rezervi u rejonu Čardačine — Glogovac.⁷⁵⁰

Napad je počeo 27. januara u sedam časova, kako je bilo naredeno, i poslije artiljerijske pripreme od 30 minuta. Jedinice su se privlačile neprijateljevoj odbrani. Neprijatelj se uvukao u skloništa i bunkere, odakle je budno pratio kretanje naših jedinica.

Napad je počeo prema planu. Jedinice su krenule na juriš, ali artiljerija iz Srbije⁷⁵¹ ne prenosi vatru, već i dalje djeluje tako da nanosi našim jedinicama gubitke. Neprijatelj otvara paklenu vatru po našem streljačkom stroju, koji je zakovan za brisan prostor. Četa koja napada na Fincov salaš prešla je kanal i prišla salašu nastojeći da prodre ka Aginim Pučilama, ali ju je dočekala snažna protivnapadna vatra.

Njemački drveno-zemljani bunker, rovovi i saobraćajnice povezani su međusobno telefonima, organizovanim vatretnim sistemom i — nesavladivi su.

U svim našim jedinicama mnogo boraca je poginulo i ranjeno, i to baš ispred bunkera i rovova, kojima se ne može prići. Redaju se juriši u nastojanju da se dočepamo prvih neprijateljevih linija i da ga istjeramo iz njih, ali ne uspijevamo. Kada smo zauzeli neke položaje i rovove, odjednom se spustila magla, počeo je da pada snijeg i

⁷⁴⁹ Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 135, str. 563—567.

⁷⁵⁰ Operativni izvještaj 25. brodske brigade za januar 1945. Vojnoistorijski institut, sig. 22, f. 4 i 27/4.

⁷⁵¹ Riječ je o teškom divizionu 2. artiljerijske brigade 23. NOU divizije, koji je sa vatretnih položaja, južno od sela Badovinaca sa desne obale Drine podržavala zapadnu Bjeljinu. Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 125, str. 525.

zato je izostala podrška od artiljerije jer nije mogla da prati naš borbeni poredak.

Cijelo poslijepodne su se vodile borbe na kanalu Agine Pučile. Svaki pedalj zemljišta neprijatelj uporno brani. Naše jurišne grupe trpe velike gubitke, ali nisu uspjele da poluče ozbiljniji uspjeh. Nijemci imaju, reklo bi se, savršen vatreni sistem automatskog i streljačkog naoružanja u sklopu kojeg je bila i vatra iz flakova.

v U početku napada na Amajlije Dvadeset peta brigada je postigla uspjeh, ali je zaustavljena protivnapadima iz Kovanluka i Petrovog Polja. Ni Sedamnaesta divizija nije stajala bolje: izvela je šest juriša ali nije uspjela da probije neprijateljevu spoljnu odbranu.⁷⁵²

Dvadeset časova se vodi ogorčena borba. Kada padne mrak juriša se na pojedine utvrđene vatrene tačke. Potom se iznose promrzli ranjenici i poginuli drugovi. Neke je zatrpao snijeg pa se ne vide. Napad se nastavlja cijelu noć između 27. i 28.

Pojedine jurišne grupe su u početku postigle uspjeh, ali ih je neprijatelj brzo, svojim protivnapadima, uspio da spriječi. Naš napad i te noći otežavaju mjesečina i snijeg, a i ravnica je dobrim dijelom doprinijela našem neuspjehu i velikim gubicima. Neprijateljev otpor i ponašanje uvjeravaju nas da u Bijeljini ima više vojske nego što se pretpostavljalo. Sem toga, zatajilo je dejstvo naše artiljerije.

Napad je prekinut 28. 1. u pet časova. Brigada je posjela polazne položaje. Koliko je borba bila oštra i žilava vidi se po utrošku municije. Brigada je potrošila 105.000 metaka i 720 mina za minobacače, a bombaši su bacili 65 bombi na neprijateljeve bunkere. Brigada je izgubila šest puškomitraljeza, dva automata i četiri puške. Pretrpjela je znatne gubitke u ljudstvu: poginulo je 99, ranjeno 317 i nestalo devet boraca. To su joj najveći gubici otkako je formirana. Neke čete i vodovi su prepolovljeni.

Najteže je bilo gledati naše ranjenike. Promrzli od hladnoće i snijega, ležali su ispred njemačkih bunkera nemoćni da se izvuku. Neprijatelj ih je zarobio i najveći broj postrijeljao. Rijetku sreću su imali pojedinci, oni ko-

⁷⁵² Gligo Mandić, Sedamnaesta istočnobosanska udarna divizija. VIZ, 1976, autor str. 302—310.

ji su tretirani kao ratni zarobljenici, kao na primjer Milan 2. Frajtović, mlađi vodnik iz Prnjavora kod Sapca. On je bio ranjen u obje noge, zarobljen i liječen u Zagrebu. Isti je slučaj bio s Momiom Milosavljevićem sa Uba i Vasilijom Eredljanom iz sela Badovinaca kod Bogatića.

TRECI POKUŠAJ DA SE ZAUZME BIJELJINA

Promjena kod neprijatelja u Bijeljini nema, sem što je 27. januara od Brezovog polja u grad stiglo dvadesetak kamiona sa opremom i pratinjom. Prema obavještenjima, iz Bijeljine su odvezeni ranjenici. Četnik što je zarobljen sjeverno do Bijeljine kaže da u gradu ima oko 1.000 četnika.⁷⁵³ Ocijenjeno je da su položaji sjeverno od Bijeljine slabije zaštićeni i da ih drže četnici. Isto tako, oni su slabije fortifikacijski uređeni nego oni na južnoj i jugoistočnoj strani. Zato je odlučeno⁷⁵⁴ da se glavni napad usmjeri na saobraćajnicu Crnjiljevo — Trnjage — Bijeljina. Taj pravac je povjeren Drugoj krajiškoj i Šestoj proleterskoj brigadi Sedamnaeste divizije, a Petnaesta majevička je bila na obezbjeđenju od Brezovog Polja i Brčkog.

Da bi čvršće bile vezane neprijateljske snage u Bijeljini, s južne strane će napadati jedinice Dvadeset osme divizije. Predviđeno je da napad počne 31. 1. 1945. Da bi se neprijatelj doveo u zabludu o pravcu glavnog udara, Dvadeset osma divizija je imala da krene u napad u 22 časa, a jedinice Sedamnaeste u 23, sat kasnije. Štab divizije je odlučio⁷⁵⁵ da na pravcu glavnog udara (Patkovača — Agine Pučile — Pincov salaš) bude Prvi bataljon Sedamnaeste brigade, tj. da smjeni jedinice Dvadeset prve brigade, koja je u ranijim borbama pretrpjela znatne gu-

⁷⁵³ Riječ je o četnicima Majevičkog korpusa. Dio njegovih snaga bio je -na liniji s. Burum — s. Brezovo Polje — Korenita. Opširnije u naredenju komandanta tog korpusa od 31. 1. 1945. Arhiv, VII, sig. br. BH-V-11522.

⁷⁵⁴ Zapovijest štaba 2. armije NOVJ od 30. 1. 1945. štabovima 17. i 28. divizije za napad na Bijeljину. Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 160, str. 678—680.

⁷⁵⁵ Zapovijest štaba 28. divizije NOVJ od 31. 1. 1945. štabovima brigada za napad na Bijeljину. Zbornik, tom IV, k. 32, dok. 170, str. 742—744.

bitke.⁷⁵⁶ Do smjene je došlo još 29. januara, kada je Sedamnaesta brigada pokušala da snažnim napadom na tom pravcu probije neprijateljsku odbranu, ali joj to nije pošlo za rukom. Tada joj je 13 boraca poginulo i 44 su ranjena.⁷⁵⁷ Ostala tri bataljona Sedamnaeste brigade su smijenile jedinice Sedamnaeste divizije na položajima Obrijež — Krušik — Brijesnica.

U duhu zapovijesti primljene od divizije, Dvadeset prva brigada je zauzela svoj borbeni poredak u dva ešelona. Dva bataljona napadaju položaje Fincov salaš — Patkovača. Dvadeset peta, brodska, pritiska na taj način na Petrovo Polje i obezbjeđuje leđa jedinicama Sedamnaeste divizije, a blokira pravac Konvaluk — Golo brdo.

Napad je počeo prema planu. Neke jedinice su postigle u početku uspjeh, ali u toku noći nisu likvidirana glavna uporišta i tačke otpora. Na pravcu glavnog udara, sa sjevera, Sedamnaesta divizija nije uspjela da probije neprijateljevu odbranu. Isto je s jedinicama što su napale s juga. Neprijatelj je čvrsto držao osnovna uporišta i tačke otpora i dozvolio je našim jedinicama da se mjestimično ukline u međuprostore, a potom je snažnom bočnom vatrom i protivnapadima sa protivnapadima sa pripremljenih položaja i upotrebom rezervi iz grada tukao naše snage i nanosio im gubitke. Uspjeo je da ih odbije i prisili na povlačenje, na polazne položaje.

Borci brigade su vodili neravnopravnu borbu na otvorenom zemljištu s neprijateljem koji je u zaklonjenim bunkerima čekao da mu se iziđe na nišan. Brigada je nanijela neprijatelju teške gubitke: 170 ljudi mu je poginulo i četiri čovjeka je zarobila. Ali to je bila slaba utjeha za njene gubitke koje je u tim napadima pretrpjela.

Poslije tog neuspjeha i velikih gubitaka⁷⁵⁸ odustalo se od direktnog napada na Bijeljinu. Iz brigade je u na-

⁷⁵⁶ Izvještaj 28. divizije NOVJ od 7. 2. 1945. štabu 2. armije NOVJ o napadu na Bijeljinu. Zbornik, tom IV, knj. 33, str. 193.

⁷⁵⁷ Sedamnaesta slavonska udarna brigada, Zdravko Cvetković, str. 226—229.

⁷⁵⁸ Sedamnaesta divizija je imala u napadima na Bijeljinu do tada 322 poginula, 791 ranjenog i 27 nestalih. Gligo Mandić: 17. istočnobosanska udarna divizija, 1976, str. 305; 17. udarna brigada 28. divizije: 48 poginulih i 74 ranjena. Izvještaj štaba 17. brigade od 2. 2. 1945. štabu 28. udarne divizije NOVJ. Arhiv VII, reg. br. 3—2—1136; 25. brodska brigada je imala 16 poginulih i 54 ranjena; izvod iz operacijskog dnevnika štaba 28. divizije na sektoru Bijeljine, dostavljen štabu 2. armije 1. 2. 1945. godine. Zbornik, tom IV, knj. 33, dok. 7, str. 46—54.

padima na Bijeljenu 114 boraca i starješina poginulo, 377 ranjeno i 10 nestalo.⁷⁵⁹ Mnogo je stradao starešinski kadar. Poginuli su komandiri četa: Petar Pavić i Tomo Čavrak, delegati Savo Babić i Marko Trbović, vodnici Pero Jojić i Ivan Bralić, potporučnik Božica Dimitrijević, deseteri Mladen Čavić, Stevo Gonjić, Dušan Simović, Obrad Vraštanović, Milica Marović, a ranjen je 41 starješina: četiri komandira čete, jedan komesar čete, dva zamjenika komesara čete, sedam vodnika i 22 desetara.⁷⁶⁰

Borci i starješine su jurišali na neprijateljska utvrđenja, ali među mnogima od njih štab brigade pohvaljuje:⁷⁶¹ komandira čete Petra Pavića, Jovanku Ostojić, vodnika Ignju Vukojevića, Josipa Lončarskog, delegata Filipa Berbera, puškomitraljesca Antuna Košilogoskog i borce Stanislava Kumiha, Petra Kovačevića i Svetozara Stojkovića.

Brigada je popunjena iz dopunskog bataljona divizije sa 464 borca, tako da je njeno brojno stanje početkom februara bilo 1.895 muškaraca i 36 drugarica. Od toga: 135 oficira, 145 podoficira i 1.619 boraca.

Ako bismo pokušali da sažmemo pouke iz borbe za Bijeljenu, na prvo mjesto bismo stavili subjektivne nedostatke. O objektivnim poteškoćama bilo je dosta riječi u opisivanju dinamike borbe. Pokazalo se da naši rukovodioci još ne znaju da se koriste učinkom artiljerijske vatre, niti manevrsanjem vatrom i pokretom jedinice. U pohodu na utvrđene neprijateljeve položaje na kojima je neprijatelj bio besprijekorno organizovao vatrene sistem, kako je to bilo oko Bijeljine, to je moralo doći do izražaja. Pokazalo se da su neprijateljske snage u Bijeljini bile brojnije u ljudstvu i naoružavanju nego što se to mislilo.

Neprijatelj je dobro organizovao sadejstvo četničkih jedinica, koje su svojim dejstvom razvlačile naše snage. Zemljište je bilo veoma nepovoljno za napadače: brisan prostor pokriven snijegom, pregledan, i to je otežavalo našim jedinicama manevrisanje. Osim toga, jedinice su

⁷⁵⁹ Izvještaj štaba 21. brigade štabu 28. divizije NOV za januar 1945. godine. Vojnoistorijski institut, sig. br. 1—1/2, k. 1139.

⁷⁶⁰ Knjiga ranjenika 28. divizije. Vojnoistorijski institut, sig. br. 16—57/1, k. 1139.

⁷⁶¹ Operativni izvještaj 21. brigade za januar 1945. Vojnoistorijski institut, sig. br. 11—1/11, k. 1139.

bile bez veće artiljerijske podrške, bez podrške oklopnih jedinica, a i oskudijevale su u municiji, osobito u minama za minobacače i artiljeriju. Ti i mnogi drugi uzroci su doveli do toga da ne zauzmemo Bijeljину, premda je upornost naših jedinica bila za uzor.

NASTAVLJA SE BLOKADA BIJELJINE

(1. 2 — 10. 3)

Brigada je u neprekidnom borbenom kontaktu s neprijateljem izvodeći napade i izviđačka dejstva na Bijeljину i na položaje isturene na sjever. Na desnom krilu, od Drine, položaje drži Dvadeset peta, brodska brigada i zatvara pravac Bijeljina — Janja, a Dvadeset prva brigada je posjela položaje Puhare — Pučila — Leskovac — Giogovac.

Zbog naglog pogoršanja situacije u rejonu Drinjača — Zvornik,⁷⁶² Sedamnaesta divizija je 3. februara upućena u predio sjeverozapadno od Zvornika⁷⁶³ da bi spriječila 22. njemačku diviziju i 963. tvrđavsku brigadu da se izvuku. Dvadeset osma divizija će kontrolisati veoma širok prostor i nastojće da presiječe neprijateljevo saobraćanje između Brčkog i Bijeljine. Taj zadatak je povjeren Sedamnaestoj brigadi, a Dvadeset prva i Dvadeset peta će opkoliti neprijateljski garnizon u Bijeljini, s tim što će odvojiti dio snaga za uništavanje četničkih grupa. Tako je težište borbenih dejstava Druge armije ponovo prenijeto u dolinu Drine, na saobraćajnici Drinjača — Zvornik.⁷⁶⁴

⁷⁶² Njemačka 22. divizija, oko 13.000 vojnika, pošto je u Vlasevici deblokirala 963. tvrđavsku brigadu, nastavila je da se s njom probija pravcem Drinjača — Zvornik — Bijeljina. 24. januara, poslije žestokih borbi, uspjela je da zauzme Novu Kasabu. 26. januara Drinjaču, a do 3. februara probila se u Zvornik. Zbornik, tom IV, knj. 32, dok. 94, obj. 8, str. 435, dok. 103, obj. 3 i dok. 121, obj. 2.

⁷⁶³ Gligo Mandić, 17. istočnobosanska ud. divizija.

⁷⁶⁴ Kako je neprijatelj na tom prostoru bio opkoljen, jer su na lijevoj obali Drine bile 25. 27. i 38. i 17. divizija a na desnoj obali u rejonu Čitluk — Mali Zvornik 22. divizija NOVJ, štab 2. armije je odlučio da energičnim napadom razdvoji na dva dijela, a zatim je po dijelovima uništi, pa je 8. februara 1945. godine u 12.30 izdao zapovijest. Zbornik, tom IV, knj. 33, dok. 54, str. 228.

Da bi se pokrio dosta širok front, štab Dvadesetosme divizije je naredio da se snage pregrupišu,⁷⁶⁵ a Sedamnaestu udarnu brigadu je uputio na saobraćajnicu Bijeljina — Brčko, Dvadeset prvu brigadu na područje jugozapadno od Bijeljine, a Dvadeset petu brigadu na južni dio do Drine. Zadatak im je bio da spriječe prodiranje neprijatelja iz Bijeljine ka Janji, Zvornik, Novom Brezovom Polju i Brčkom. Sve do 10. februara bilo je zaštišće, sem manjih čarki izviđačkih dijelova i gonjenja četničkih grupa.

Poslije pet dana ogorčenih borbi za Bijelinu, objema stranama je trebalo predaha. Brigada je na položajima Hase — Muhaderi — Puhare — Pučila — Leskovac — Cardačine.

Toga dana, 10. februara, Prvi bataljon, je upućen u Zatreje — Tutnjevac da smijeni bataljon Sedamnaeste brigade, koja kreće bliže Brčkom. Treći bataljon se pomjera u sela Tutnjavac, Korenitu i Babino Brdo da bi gonio četnike, a njegove položaje preuzima Dvadeset peta, brodska brigada.⁷⁶⁶

Naše snage vode ogorčenu borbu u rejonu Zvornik i nanose neprijatelju teške gubitke, ali ne uspijevaju da presijeku neprijateljsku kolonu. Neprijatelj se uporno brani i prodire cestom prema Bijeljini, uz veoma velike gubitke. Jedanaestog februara je čelo njegove kolone uspjelo da pride Kozluku. U to vrijeme, noću između 12. i 13. februara, Druga proleterska divizija forsira Drinu kod Branjeva⁷⁶⁷ i zaustavlja neprijatelja u prodiranju, odbacuje njegove prednje dijelove ka Zvorniku i stvara uslove da se Dvadeset druga divizija NOVJ rasporedi na sektoru Kozluk — Zvornik.

Njemačka 22. divizija je u bezizlaznom položaju. Predstojalo joj je potpuno uništenje.⁷⁶⁸ Komada armije „E” prebacuje iz Vinkovaca 734. puk 104. lovačke divizije, ojačan tenkovima i artiljerijom i drugim sredstvima ojačanja, iz 12. ustaške divizije iz Brčkog i borbene grupe „Skenderbeg” iz Bijeljine, sadejstvo sa četničkim jedini-

⁷⁶⁵ Operativni izvještaj 2. ud. brig, od 7. do 22. 12. 1945, Arhiv VII, sig. br. 6—1/1—1139.

⁷⁶⁶ Izvod iz operativnog dnevnika 28. divizije NOVJ o korekciji položaja Janja — Bijeljina — Brčko štabu 2. armije NOVJ od 27. 2. 1945. Zbornik, tom IV, knj. 33, dok. 145, str. 718.

⁷⁶⁷ Zbornik, tom IV, knj. 34, dok. 24, str. 162.

⁷⁶⁸ Isto.

čama na oko sto kamiona, preko Bijeljine i Janje do Kozluka, gdje se sastao sa snagama 22. njemačke divizije 18. 2. 1945. godine snabdjevši je municijom i gorivom. Odbacili su snage Druge proleterske i Sedamnaeste divizije.⁷⁶⁹ Na taj način je deblokirana njemačka odbrana Bijeljine i 22. njemačkoj diviziji omogućiti da se izvuče iz veoma teškog položaja.

Da bi oslobodile saobraćajnicu i omogućile brže prodiranje 734. lovačkom puku iz Brčkog, snage iz Bijeljine 11. februara snažno napadaju na položaje brigade na pravcu Fincov salaš — Kušik. Drugi i Četvrti bataljon vode žestoku borbu s njima na položajima kota 114 — Obrijež — tt. 117, ali neprijatelj uspijeva da ih potisne na liniju Brijesnica — kota 121 — tt. 126 i do šume Lugovi.

Komandant brigade je na prihvatnim položajima organizovao protivnapad, uz upotrebu rezerve, i uspijeva da potisne neprijatelja na njegove ranije položaje nanijevši mu gubitke (65 poginulih i 80 ranjenih). Iz brigade je 13 boraca poginulo i 34 ranjeno. Zaplijenjeno je nešto opreme i naoružanja.⁷⁷⁰

Neprijatelj je napao naše položaje i drugog dana, ali ne istom žestinom. Prvi bataljon je vodio borbu sa grupom Nijemaca na prostoru selo Lugovi — kota 126. Ubijena su dva Nijemca, a ranjena dva borca. Jedan od njih je bio zamjenik komesara Prvog bataljona Milan Krišković. Drugi bataljon je vodio oštru borbu s neprijateljem, kog je bilo za jednu četvu, kod kote 212. Poginulo je pet boraca i ranjeno 19, među njima i komandant Drugog bataljona kapetan Luka Vuksanović. Treći bataljon je razbio grupu četnika u Bogutovom Selu i tu odrobio jednog borca iz Četrdeset pete divizije kojeg su četnici zarobili. Iz Četvrtog bataljona, koji je toga dana vodio borbu s Nijemcima, četiri borca su ranjena, ali je ubijeno 10 njemačkih vojnika.

Da bi pokrivala teritoriju i zaštitila je od upada neprijateljske vojske, brigada je razmjestila svoje jedinice: Prvi bataljon u Gornju Čađavicu, Drugi u Zabrđe, Treći u Tutnjavu, a Četvrti u Gornji Obrijež.

⁷⁶⁹ Zbornik, tom V, knj. 38, dok. 95 i 96; IV tom, knj. 33, dok. 88, 95, 98 — 104.

⁷⁷⁰ Knjiga depeša 28. divizije. Vojnoistorijski institut, sig. br. 2—4/4, k. 1125.

Noću između 12. i 13. 2. 1945. stigle su jedinice Druge proleterske i Dvadeset druge divizije kod Branjeva.⁷⁷¹ Cilj je bio da se sve snažnije pritiska na neprijatelja. Dvadeset prvoj brigadi je štab Dvadeset osme divizije naredio da ponovo zauzme položaje bliže Bijeljine. U skladu s tim je Prvi bataljon posjeo položaje Bresnica — Lelenča, Drugi je bio u brigadnoj rezervi, s tim da jedna njegova četa obezbjeđuje divizijsku bolnicu u selu Janjarima, Treći bataljon posjeo je položaje kota 121 — Hase — Bresnica, a Četvrti je posjeo položaj Hase — kota 119, sa predstražom na koti 114.⁷⁷² Treći bataljon je izveo prepad na neprijatelja u Suljin-Hanu, a Četvrti je preduzimao nasilna izviđanja u Muhadžera — Hase.

« Neprijatelj u bijeljinskom garnizonu ponaša se prema prilikama, tj. u skladu sa stanjem opkoljene 22. divizije i 693. tvrđavske brigade. Ako se sve snage iščupaju iz obruča, to će uticati i na blokadu Bijeljine. A dijelilo ih je rastojanje od 20 kilometara, jer su do 16. februara osposobljene mase izbile čelom u Sepak, a začelje je još bilo u Zvorniku. Ta je grupacija bila u teškom položaju s obzirom na osjetne gubitke, nepovoljnost operativne situacije, kao i to da je bila bez goriva i municije. Radi njenog spasavanja, 16. decembra se iz Brčkog probio ojačani 734. lovački puk. Već sutradan je odbacio Dvadeset petu, brodsku brigadu i ušao u Janju, a u noći između 17. i 18. februara je, odbacivši jedinice Druge proleterske i Sedamnaeste divizije, izbio u rejon Branjeva. Snabdio je 22. diviziju gorivom i municijom.⁷⁷³

Zato je bila ispravna odluka da brigada vrši stalno pritisak na neprijatelja i da razbije četničke grupe koje se okupljaju duž saobraćajnica kojim se probijaju nje-

⁷⁷¹ Zbornik, tom I, knj. 18, dok. 78 i 79.

⁷⁷² Izvod iz operativnog dnevnika 28. divizije od 27. 2. 1945. Zbornik, tom IV, knj. 34, dok. 24, str. 153.

⁷⁷³ U Istoriji 22. njemačke divizije, koju je napisao njen komandant između ostalog se kaže: „da je divizija po prolasku kroz Višegrad dobila zadatak da se prikupi na prostoriji Sokolac — Vlasenica, poslije kraćeg odmora uputi u Zvornik radi odbrane odsijeka od Drinjače do Save saradujući u isto vrijeme sa četnicima na Majeveci. Kaže da joj je to bio najteži zadatak od njenog postanka, pod stalnom borbom, po snijegu na —40°C. Zvornik je opkoljen, a pikovi su se morali probijati do njega u danonoćnim borbama, bez veze sa pozadinom. Nestalo je najprije artiljerijske, pa i pješadijske municije i tek u Bijeljini smo se snabdijeli potrebama za život i borbu. Vojno delo 2/54, str. 79.

mačke snage i napadaju naše jedinice s leđa. Izviđački vod i vod OZNE u brigadi su izveli prepad na četnike u selu Čađevici, Treći i Četvrti bataljon na selo Zabrdje, a Prvi i Drugi bataljon postavili su zasjedu na cesti Bijeljina — Brezovo Polje. Tu su ranjena tri i ubijena tri Nijemca. U Čađevici je pronađeno četničko sklonište sa 204 artiljerijske granate, 96 granata za protivtenkovske topove, 15 protivtenkovskih mina, 5.000 metaka i s namirnicama i vojnom opremom. Četničkim jatcima, koji su svoje kuće pretvorili u četničke magacine, oduzeta je pokretna imovina u korist NOVJ. Bataljoni i čete svakodnevno pretresaju teren i gone četnike. Štab Drugog bataljona predlaže da se pohvale komanda druge čete, komandir Sima Ignjatović, komesar Pavo Culin i potporučnik Norbert Butković.⁷⁷⁴

Prema izvještajima bataljona, stanje u jedinicama je povoljno. U Trećem bataljonu je u toku mjeseca⁷⁷⁵ poginulo pet i ranjeno šest boraca, a dva su zarobljena. Borci se plaše tifusa.⁷⁷⁶ U Četvrtom bataljonu je poginulo 13, ranjeno 40 i nestalo pet boraca. Ishrana je loša, a i potrebno je više se starati o zbrinjavanju ranjenika. Ocijenjeno je da je moralno-političko stanje nepovoljno.⁷⁷⁷ U bataljonu ima neprijateljske, četničke propagande, a njeni nosioci su bivši četnici. To ima utjecaja na stanje u Prvom bataljonu.⁷⁷⁸

Brigada je 27. februara na istim položajima. Radi svog bočnog osiguranja, neprijatelj nadire cestom prema

⁷⁷⁴ Operativni izvještaj 2. bataljona 21. brigade od 25. 2. 1945. Vojnoistorijski institut, sig. br. 2—6—1136.

⁷⁷⁵ Nedjeljni operativni izvještaj 3. bataljona 21. udarne brigade od 25. 2. 1945. Vojnoistorijski institut, sig. br. 7—1/7—1139.

⁷⁷⁶ Neprijatelj je ovladao komunikacijom Zvornik — Bijeljina. Ne možemo da prebacimo naše ranjenike u Srbiju. U divizijskoj bolnici ima ih 306 i 296 bolesnika smještenih u bosanskim siromašnim selima. Najviše pjegavaca ima u 21. brigadi — 100, u 17. — 66. Pjegavac se pojavio u selima gdje su se duže zadržavale naše jedinice: Pučilama, Zabrdju, Tutnjavcu, Zagonima, Kovačiću, Srednjoj Mahali, Suhom Polju, čardačinama. Sanitetski izvještaj 28. divizije za februar 1945. godine. Vojnoistorijski institut, sig. br. 3—1/9, k. 1125.

⁷⁷⁷ Operativni izvještaj 4. bataljona od 25. 2. 1945. štabu 21. brigade. Vojnoistorijski institut, Sig. br. 2—8—1139.

⁷⁷⁸ Vojni izvještaj 1. bataljona od 25. 2. 1945. godine štabu 21. brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 2—2—1139.

Han-Limunoviću,⁷⁷⁹ gdje naš Drugi bataljon stupa s njim u borbu⁷⁸⁰ i vještim manevrom odbacuje ga natrag. Tu je palo 15 neprijateljskih vojnika i više njih je ranjeno. Zaplijenjene su tri puške, 7.000 metaka, jedna automatska puška sa raznim puškarskim alatom i druga oprema. Iz bataljona su tri borca poginula i tri ranjena. Istoga dana je Prvi bataljon vodio borbu s četnicima u selima Malim Limovima i Lipiku i u sjevernom dijelu Čadavice. U tim borbama su se istakli Desimir Marković, Nikola Lukić, Milorad Đokić i Nikola Božić. Oni su smjelo jurišali na četnike i u bliskoj borbi zasipali ih bombama.⁷⁸¹

U toku noći Dvadeset prva brigada je nešto pomjerala svoje jedinice na sjeverozapad da zatvore saobraćajnicu Boke — Bijeljina — Koraj i kontrolišu cestu Brčko — Bijeljina.⁷⁸² Jake neprijateljske snage, potpomognute artijerijom, napadale su cijelim frontom⁷⁸²³ u 10.30 časova, a najviše na Treći i Četvrti bataljon — preko Muhadžera, željezničke stanice Jablanuša, kote 134, cestom Bijeljina — Suho Polje. Druge dvije kolone su nastupale ka Srednjoj Mahali. Uz tešku borbu, neprijatelj je odbačen na polazne položaje izgubivši 180 ljudi. Gubici brigade su bili: 12 poginulih i 46 ranjenih. Zaplijenjen je jedan šarac, sedam pari obuće i odjeće, nešto bombi i ratnog ma-

⁷⁷⁹ Te borbe su vođene protiv jedinica njemačke 22. pješadijske divizije, 963. tvrđavske brigade (pješadijska) i 1.004 i 1.005. tvrđavskog bataljona. Spojivši se sa 734. pukom 104. lovačke divizije kod sela Brnjeva, te njemačke jedinice su nastavile da se povlače preko Janje i Bijeljine ka Brčkom. Krajem februara su 963. tvrđavska pješadijska brigada i 1.004. i 1.005. tvrđavski bataljon otišli u Brčko, gdje su obezbjeđivali mostobran na rijeci Savi do 13. marta 1945, a potom su prebačeni na Sremski front. Arh. Vojnoistorijski institut, reg. br. 49/1, k. 73 (izjava ratnog zarobljenika puk. Kloca (Klotz), komandanta 963. brigade). 22. pješadijska divizija posjela 16. i 65. pukom širi rejon oko Bijeljine (trougao Save i Drine), a 47. puk i pionirski bataljon komunikaciju Bijeljina — selo Brezovo Polje. Dejstva 22. pješadijske divizije u martu 1945, Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. 6, 17, 20, 23, 29, 32, 37 i 50.

⁷⁸⁰ x_{zv}ještaj 21. udarne brigade o kretanju jedinica. Arhiv VII, sig. 3—1/2, k. 1139.

⁷⁸¹ Operativni izveštaj 1. bataljona štabu 21. brigade. Arhiv VII, sig. 3—4, k. 1139.

⁷⁸² Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 28. divizije o dejstvima na sektoru Bijeljina — Brčko, dostavljen štabu 2. armije JA 4, 3. 1945. godine. Zbornik, tom IV, knj. 34, dok. 13, str. 86—87.

^{782a} Riječ je o borbenoj grupi iz sastava 22. pješadijske divizije, koja je tada iz Bijeljine zapad i jugozapad preduzela protivnapad na jedinice NOVJ i tom prilikom ih potisnula iz isela Modrana.

terijala. Brigada je izgubila jedan šarac. Brigada je, radi zauzimanja pogodnih položaja, u toku noći posjela prostor Gornja Mahala — Gornja Ljeljenča — Gornja Čadavica — Kojić — Njemić.

Brigadi je u februaru poginulo 49 boraca i rukovodilaca, a među njima zamjenik komesara čete Andrija Lovrić, vodnici Pavle Grandić, Kiril Endenski, Pavo Bošnjak i Jozo Abramović, zastavnik Stjepan Jambrešić, desetari Blagoje Maksimović, Ratko Medar, Savo Sejatović i Petar Topolovac.⁷⁸³

Od 121 ranjenih boraca šestorica su nestala i dvojica zarobljena. Ranjeni su komandant Drugog bataljona kapetan Luka Vuksanović, komandir čete Cedo Vučković, stariji vodnik Mirko Zailac, Stjepan Pintarić, komesar čete Pero Blanuša, zamjenik komandira čete Josip Kranjčec, delegati vodova Bogoljub Mirković, Zivko Bošnjak, Nikola Semenov, Ivan Kasković, Stjepan Kleković, vodnici Franjo Samardžić, Ajkaz Gaprljan, Miloš Tomaš, Josip Pagadur, Nikola Kurjak, Pero Petrović, Antun Ores, Josip Kohaček, desetari Franjo Čule, Zlatimir Maksimović, Bogoljub Bugarski, Nikola Mandić, Josip Andrej i Stjepan Belić.⁷⁸⁴

Neprijatelju su naneseni gubici: oko 250 poginulih, 360 ranjenih i pet zarobljenih ljudi.⁷⁸⁵ U tim borbama su se istakli i prema prijedlozima iz bataljona zaslužuju pohvalu Pero Blanuša, komesar čete, zamjenik komandira čete Omer Dakić, vodnici Franjo Dokić, Stanislav Kuhtić, Josip Crnković i Josip Kolarek.⁷⁸⁶

Svaki prekid borbe, zatišje, korišćeni su za obučavanje jedinica, vodova i četa, održavani su skupovi omladine, Skoja i komunista, na kojima se raspravljalo o greškama i nedostacima. A imalo se o čemu razgovarati, jer je brigada svakodnevno bila na probi — svaka četa, vod, odjeljenje i pojedinaac. Održano je savjetovanje sa štabovima

⁷⁸³ Arhiv VII, k. RP, 38 i 39, sig. br. 16—66/1, k. 1139.

⁷⁸⁴ Arhiv VII, sig. RP, 38 i 39, sig. br. 16—68/1, k. 1138.

⁷⁸⁵ Operativni izveštaj 21. brigade za februar 1945. godine štabu 28. divizije. Sig. br. VII, 12—1/1, k. 1139.

⁷⁸⁶ Operativni izveštaj 3. bataljona od 28. 2. 1945. godine štabu 21. udarne brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 1/7, k. 1139.

bataljona. Naglašena je potreba da starješine više rade u savlađivanju vojnih znanja da bi mogli rukovoditi jedinicama.

U brigadi se obrazuje komanda pozadine i tako se odvaja operativni dio od pozadinskog. To je bilo potrebno radi boljeg i organizovanijeg snabdijevanja i zbrinjavanja jedinica.⁷⁸⁷ Komandant pozadine je u rangu komandanta bataljona, a komandu čine sektori: za ishranu, ubojnu opremu, odjeću i obuču, sanitetsku i veterinarsku službu, saobraćajna sredstva i finasijski organi.

U bataljonu je obrazovan pozadinski vod. Njime rukovodi sposoban oficir i imaće dva odjeljenja: za ubojnu opremu i za intendantske potrebe. U četi će biti četni starješina — podoficir, stariji vodnik, koji će se brinuti o cjelokupnom naoružanju i opremi za nju. On je član komande čete i njoj polaže račune. U samostalnom vodu taj podoficir je pomoćnik komandira voda, i on se stara o ishrani ljudstva i stoke.

Nekako u isto vrijeme je naređeno⁷⁸⁸ da se u brigadama osnuje štabna četa, od 90 ljudi, sa tri voda: vod OZN-e, zaštitni vod i pozadinski vod. (Čak su ga zvali i trofejni vod, jer će se navodno brinuti o sakupljanju trofeja na bojištima i njihovom otpremanju). Komanda čete u Dvadeset prvoj brigadi nije obrazovana, jer su ti vodovi bili samostalni. Naredbom su tim jedinicama određeni djelokrug rada i zadaci. Vod OZN-e je obezbjeđivao jedinice i kontrolisao saobraćaj i osobe koje dolaze u štab brigade i u posjetu borcima na frontu.

Osim velikog broja oboljelih od tifusa, ima mnogo prehladenih i sa zapaljenjem pluća. To je posljedica dotrajalosti obuće i odjeće, a i slabe ishrane i malih mogućnosti za održavanje čistoće. Razumljivo, to utiče na moralno-političko stanje u jedinici.⁷⁸⁹ U više navrata je štab divizije upozoravao na potrebu da se posvijeti više pažnje borcima, da što manji broj bude na položajima,

⁷⁸⁷ Naređenje 2. armije JA potčinjenim jedinicama da se u brigadama formiraju komande pozadine. Vojnoistorijski instut, -sig. br. 1/1, k. 1125.

⁷⁸⁸ Naređenje štaba 2. armije od 15. 2. 1945. godine štabovima divizija o formiranju štabnih četa. Vojnoistorijski institut, sig. br. 6—1/1, k. 1125.

⁷⁸⁹ Vojni izveštaj 21. brigade od 27. 1. 1945. o radu i stanju u 21. udarnoj brigadi štabu 28. divizije NOV. Vojnoistorijski institut, sig. br. 3—1/2, k. 1139.

već da potraže zaklone, kopaju zaštitne rovove, da se zaštite i od neprijatelja i od hladnoće. Primijećeno je da se starješine izdvajaju od boraca i u ishrani, a posljedica toga je nebriga o tome kako se borci hrane, pa se gubi povjerenje i ljubav boraca⁷⁹⁰ prema starješinama. Zato će se svi članovi komandi bataljona hraniti na istom kazanu na kom se i borci hrane i poboljšaće se hrana i borcima.

- Probijanjem njemačke 22. pješadijske divizije u područje Bijeljine završavaju se zimske operacije brigade u donjem toku Drine, jer se težište operacija prenosi sada na donji tok Bosne i ka Brčkom. Borbe u drinskoj dolini i oko Bijeljine idu među veoma teške i složene, jer su se vodile po lošem vremenu, na teškom zemljištu, a akteri su bili neobučeni i nenaviknuti borci i starješine na rovovski i frontalni način ratovanja. Naše jedinice nisu opremljene i obučene za takvu vrstu ratovanja. Neprijatelj je bio dobro organizovao odbrambene položaje i zasitio ih automatskim oružjem, a tako i zaštitio dobrom artiljerijskom podrškom. Neprijateljeva uporišta su dobro zaštićena i brane ih jake snage.

Pošto je zemljište oko Bijeljine bilo golo i otkriveno, neprijatelj je mogao biti slomljen samo uz sadejstvo tenkova, podršku artiljerije sa dovoljno municije, a toga nije bilo. Može se reći da se brigada našla pred problemom da povede rovovski rat, jer je i po više nedelja bila oči u oči s neprijateljem, često i na jurišnom odstojanju.

U martu je brojno stanje brigade bilo: na licu 1.718 muškaraca i 26 žena. Od toga: 131 oficir, 133 podoficira i 1.480 boraca. Za posljednja tri mjeseca, po prelasku Drine, broj pripadnika brigade je znatno opao.

BORBE OKO BRCKOG

U martu 1945. godine istočna Bosna je bila oslobođena, sem sjeveroistočnog dijela i Sarajeva. Jedinice Druge proleterske i Sedamnaeste istočnobosanske udarne divizije vrše snažan pritisak na istureni neprijateljev garnizon — Bijeljinu.

10 Naredenje štaba 28. divizije o jačanju moralno-političkog stanja u jedinicama. Vojnoistorijski institut, sig. br. 1—7, k. 1125.

Glavne neprijateljske snage povlače se dolinom rijeke Bosne. Stoga Nijemci na svaki način drže uporišta koja mu služe za obezbjeđivanje i izvlačenje tih jedinica. U tim uporištima su jake snage, koje mogu brzo da se prikupe i krenu protiv naših jedinica. Tako je neprijatelj držao izvjesnu inicijativu.

Jedno od tih uporišta bilo je Brčko, mjesto preko kojeg se direktno povezivao front sjeverno od Save sa frontom u Bosni. Njegovim odsijecanjem od juga neprijatelju bi se onemogućio da ugrožava naš front na sjeveru i to bi bila priprema za uništenja neprijateljske grupacije u dolini rijeke Bosne.

Da bi što bolje obezbijedio lijevi bok Prvoj armiji u Srijemu i onemogućio njemačke snage da se izvuku dolinom Bosne, štab Druge armije je odlučio⁷⁹¹ da težište svojih operacija pomjeri u rejon Doboja (23, 25. i 45. divizija) da zatvori pravac Doboje — Tuzla i priprema se za izbijanje u dolinu Bosne radi presijecanja te saobraćajnice, a Dvadeset osmu udarnu diviziju je uputio prema Brčkom da zatvori pravce Brčko — Tuzla i Brčko — Srnice, i da vrši pritisak i uznemiruje neprijatelja na sektoru Brezovo Polje — Brčko — Zabari, i nanosi mu gubitke, s težnjom da očisti taj teren od četnika i ovlada tim krajem.⁷⁹²

Pregrupisanje naših snaga u duhu zapovijesti bilo je u toku. U borbama vođenim početkom marta oko Bijeljine neprijatelj je pretrpio teške gubitke i u ljudstvu i u materijalu. Brigada drži položaje Suho Polje — Zagoni — Brijesnica — kota 155 — Gornja Mahala — Gornja Ljeljenča — Kraiči — Nemići — kota 144. Riješila se da ne dozvoli neprijatelju da izađe iz Bijeljine. Na svim položajima se borci ukopavaju i maskiraju. Ograničeno je kretanje po položaju, a noću je veća inicijativa četa, pa i vodova.⁷⁹³

Istoga dana, 3. 3. 1945, Drugi bataljon je dočekaio njemačku kolonu jačine čete na položajima Lipik — Zestik

⁷⁹¹ Zbornik, tom XI, knj. 2, dok. 6, str. 29.

⁷⁹² Izvod iz operativnog dnevnika 28. divizije od 3. 4. 1945. poslat štabu 2. armije o dejstvima divizije u martu 1945. Vojnoistorijski institut, sig. br. 15—99/21, k. 1125.

⁷⁹³ Uputstvo bataljonima potčinjenim štabu 21. udarne brigade od 2. 3. 1945. o inicijativi nižih jedinica. Vojnoistorijski institut sig. br. 6—4, k. 1139.

— Njemici. Ubijeno je pet i ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Tada je poginuo desetar Petar Kosijer, a ranjena su dva borca. Zbog neaktivnosti zamjenika komesara treće čete izgubljen je puškomitraljez.⁷⁹⁴

Neprijatelj nastoji da odbaci naše snage i oslobodi saobraćajnicu Bijeljina — Brezovo Polje. Vodi oštru borbu u Čađavici i Glinju sa četama Četvrtog bataljona,⁷⁹⁵ a jedna četa Trećeg bataljona vodi borbu s Nijemcima oko crkve u selu Žagonima.⁷⁹⁶ Naveče je Drugi bataljon ponovo postavio zasjedu na brčanskoj cesti, kod sela Lipika. Naišla je njemačka kolona u 23 časa i u oštroj borbi koja je trajala do dva časa poslije ponoći ubijeno je 20 i ranjeno više neprijateljskih vojnika.⁷⁹⁷ Zaplijenjena su dva puškomitraljeza „šarca“, jedan automat, jedna puška i nešto ratne opreme.

U toj borbi iz brigade su poginula četiri borca. Dvojica od njih bili su vodnik Kiril Edelinski i mlađi vodnik Petar Topolović. Ranjena su četiri borca, od kojih su dvojica bili Jordan Marković, zastavnik, komandir treće čete, i vodnik Dušan Pavić. U borbi su se istakli komesar čete Dušan Ribarić, Zvonko Vedriš, zamjenik komesara čete, puškomitraljeza Luka Rončević i Josip Grabovac.⁷⁹⁸

U noći između 10. i 11. marta Petnaesta majevička brigada je smijenila Dvadeset prvu brigadu na položajima oko Brčkog. Neprijatelj je utvrdio da se naše jedinice smenjuju, pa je otvorio snažnu artiljerijsku i minobacačku vatru po našim položajima. Poginula su trojica i ranjena četvorica drugova iz brigade. Gubitke su pretrpjeli i Majevičani. Sutradan je brigada krenula u predio Brčkog, gdje su joj, u sklopu divizije, određeni položaji i zadaci.

⁷⁹⁴ Operativni izveštaj 2. bataljona štabu 21. brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 5—6, k. 1139.

⁷⁸⁵ Operativni izveštaj 4. bataljona štabu 21. brigade za mart 1945. Vojnoistorijski institut, sig. br. 6—8, k. 1139.

⁷⁹⁶ Operativni izveštaj 3. bataljona štabu 21. brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 11—1/7, k. 1139.

⁷⁹⁷ U širem rejonu Bijeljine do sredine marta 1945. bili su 16. i 65. puk njemačke 22. pješadijske divizije, a do 7. marta 1945. iz tog prostora izvlačila se pukovska borbena grupa „Skenderbeg“, koja je u to vrijeme napustila Bijeljinu. Arhiv VII, sig. br. 6—9, k. 273.

⁷⁹⁸ Mjesečni izvještaj 21. brigade štabu 28. divizije. Vojnoistorijski institut, sig. br. 5—1/2, k. 1139.

t Brčko je, kao uporište, bilo dobro pripremljeno za odbranu. Po dubini je organizovana odbrana na isturenim položajima sa jakim objektima u naseljima: Gredicama, Čadavcu, Omerbegoviću, Brodu, Lipovcu, Gajiću, Pljos-tari, a neposredno ispred uporišta, na ivici, periferiji i unutrašnjosti grada, bio je uređen sistem bunkera, sa preprekama i minskim poljima. Radi osiguranja saobraćaj-nice Bijeljina — Brčko, na položajima Novo Brezovo Polje — Brčko — Gorica neprijatelj je okupio jače snage i postavio ih na linije Pljoštare — Kolakovićeve stan i Pljos-tare — Grabovica — Dizdaruša — Grčica. Cilj je bio: odbrana ceste Brčko — Brezovo Polje. Te su snage bile isturene daleko naprijed i kontrolisale su cio prostor od Kondića, Sandića, Slepčevića i pravoslavnog Brezovog Polja na jug i do rijeke Save na sjever. Te su snage bile sastavljene uglavnom od Nijemaca,⁷⁹⁹ ustaša,⁸⁰⁰ čerkeza⁸⁰¹ i četnika.⁸⁰² Prostor Zabari — Tramošnica — Turić kontrolisali su četnici. Oni se spuštaju do Jagodnjaka, Gornjeg Vukšića i Zepča, prelaze rijeku Tinju i uznemiravaju naše snage.⁸⁰³

Zadatak Dvadeset osme divizije je da na širokom frontu organizuje izviđanje i uznemiravanje neprijatelja i da napada njegove dijelove koji se povlače ili manevrišu na saobraćajnici Brezovo Polje — Brčko. Položaji Dvadeset prve brigade idu linijom Bukvik — Vitanović — Gornja Brka — Palanka. Zadatak joj je da zatvori pravac Brčko — Srnica. Predstražni položaji brigade su na liniji Sitara — kota 112 — Donja Brka — Han Jalučik — Ulović — kota 103. Brigadi je naređeno da obrazuje

⁷⁹⁹ Riječ je o njemačkoj 22. pješadijskoj diviziji, koja je operisala u trouglu između Save i Drine. Vojnoistorijski institut, sig. br. 2—3, k. 72.
⁸⁰⁰ Bo posrijedi su dijelovi 12. ustaško-domobranske divizije, 12. ustaški zdrug, oko 1.500 ustaša. Zbornik, IV, knj. 31, dok. 161, str. 826, obj. 7.

⁸⁰¹ Južnu i zapadnu stranu od Brčkog su, osim 12. ustaškog zdruga, obezbjeđivala i dva puka ruskog zaštitnog korpusa. Arhiv VII, br. 49—la, k. 73A.

⁸⁰² Početkom marta 1945. na Trebavi i u Posavini došlo je do prikupljanja jačih četničkih i zelenokadrovskih snaga. Ocijenjeno je da je nastupio povoljan trenutak za njihovo uništenje da bi se obezbjedilo nesmetano dejstvo našim snagama u dolini Bosne. Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. 4, obj. 4—11 i dok. 11, obj. 3.

⁸⁰³ Zapovjest štaba 28. divizije od 14. 3. 1945. štabovima brigada o dejstvu na komunikaciji Brčko — Brezovo Polje. Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. 12, str. 45—50.

udarne grupe koje će moći prelaziti Tinju i uništavati četničke i zelenokadrovske jedinice. Sva mjesta istočno od Tinja trebalo je očistiti od njih, kao što je morao da likvidira neprijatelja i u selima Rogozan i Ulicama, u kojima je tada bilo oko 150 ustaša i četnika.

Desno, Dvadeset prva brigada drži vezu sa Sedam-naestom udarnom brigadom, koja je posjela položaje jugoistočno od linije kota 112 — Vranovača — trigonometar 123 — trigonometar 117 — kota 116, a Dvadeset peta je na položajima Pančevo brdo — kota 149 — Damjanovići — kota 139 — Kozjača, a istureni položaji su joj u Popovom Polju. Artiljerijska brigada je na položajima Dubravke — Ravan — Potočari, a njeni vatreni položaji su kod Gornjeg Bodorišta. Baterije minobacača su kod Potočara.

Već sutradan je Treći bataljon krenuo u selo Bunarić, Ulović i Kapelu. Razbio je grupu četnika. Ranjena su dva borca iz bataljona. Drugi bataljon je povučen u okolinu sela Palanke, u brigadnu rezervu, radi obezbjeđenja artiljerijske brigade. Na svim položajima se razvija izviđačka aktivnost: Četvrti bataljon je razbio grupu četnika u Donjoj Skakavi, a Treći u Lipovcu i Donjem Rahiću. Poginuo je jedan borac i dva su ranjena. U toku noći Treći bataljon je napao manje neprijateljske dijelove u selu Ulicama. Neprijatelj napada na položaje brigada u tri kolone, od Bunarića i Vitanovića, ali je njegov napad odbijen. Neprijatelj je imao 10 poginulih i nepoznat broj ranjenih.⁸⁰⁴ U odbijanju neprijateljevog napada istakli su se komandir i komesar druge čete, borci Borislav Tobdžić i Aleksandar Čanić i vodnik Ivan Omerza. Radi boljeg kontrolisanja ceste Brčko — Srnica Prvi bataljon je u toku dana posjeo položaje Bukvik — Dubrava — Porebrice — kota 142 i razbio u Bukviku grupu četnika. Četvrti bataljon je išao u nasilno izviđanje u selo Brku, a Treći je ponovio napad na Ulice. Neprijatelju je pet ljudi poginulo i 20 ranjeno, a iz naših jedinica je jedan borac poginuo i dva su ranjena.

Pošto su jedinice Druge armije ugrožavale povlačenje neprijatelja dok se povlačio, bio je prinuđen da preduzme

⁸⁰⁴ Operativni izvještaj 3. bataljona od 16. 3. 1945. štabu brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 9—7, k. 1139

akciju širih razmjera — „Majska ruža” (Maygewiter),⁸⁰⁵ kako bi ih odbacio. Njegov napad je počeo 19. 3. 1945, sa više pravaca, posebno na pravcu Gradačac — selo Srnica. Tu se on sukobio s jedinicama Dvadeset treće divizije, jer je bio usmjerio svoja dejstva ka prostoru između te divizije i Dvadeset prve brigade. Kod sela Bijele su se spojile njegove kolone iz Šamca i Brčkog i nastavile da djeluju od Rašijana i Karavluha ka Srebreniku i od Hrgova preko Golog brda ka Srebreniku, a isto tako i ka Bukinju i Tuzli, uspijevši da stignu do sela Kuge.⁸⁰⁶

Već u pet časova 19. 3. 1945. neprijatelj počinje napad na prostor između Prvog i Trećeg bataljona, ali zahvaljujući akciji Četvrtog i dijela Prvog bataljona, odbaćen je i vraćen na polazne položaje. Tu mu je 10 ljudi poginulo i oko 20 ranjeno. U protivnapadu su poginuli komandir čete potporučnik Luka Mihaljević, pomoćnik komesara Ranko Zolić, vodnik Borislav Tobić, puškomitraljezac Nikola i njegov pomoćnik Aleksandar Čanić.⁸⁰⁷ Iste večeri je Prvi bataljon razbio četnike u selu Rogozanu. Zarobljen je jedan četnik, jedan je poginuo, a dva su ranjena.

Oko pet neprijateljevih bataljona⁸⁰⁸ je preduzelo jači napad radi oslobađanja saobraćajnice Brčko — Gračanica i Brčko — Srnica. Na položaje brigade napadalo je više neprijateljskih kolona uz podršku artiljerijske i minobacačke vatre. Težište je bilo na lijevom krilu. Prva kolona je usmjerila svoj napad ka liniji Ulice — Bukovac — Gornja Brka i položajima Četvrtog bataljona. Srednja se

⁸⁰⁵ Zato je štab grupe armija „E” odlučio da odbaci jedinice 2. armije do dolina rijeka Bosne i Save. U tu svrhu je angažovao 22. pješadijsku diviziju, dijelove 117. lovačke divizije, borbenu grupu „Gaiger” (puk 7. SS divizije, „Princ Eugen”, dijelove 15. ustaško-domobranske divizije NDH, četnike i zeleni kadar. 19. 3. te su snage krenule u napad: borbena grupa „Geiger” i dijelovi 15. ustaško-domobranske divizije pravcem Doboj — Gračanica, iz rejona Bosanskog Šamca, 149. puk 117. lovačke divizije Bosanski Šamac — Gradačac, 16. puk 22. pješadijske divizije sa artiljerijskim divizionom od Brčkog preko Zabara ka Gradačcu, a 47. puk te divizije i dijelovi 117. lovačke divizije od Brčkog preko Brke ka selu Bijeloj. Do kraja marta naše jedinice su pružale otpor, ali je neprijatelj držao inicijativu. Zbornik, tom XI, dok. 20, knj. 2, obj. 2, str. 87.

⁸⁰⁶ Zbornik, tom XI, knj. 2, dok. 32.

⁸⁰⁷ Operativni izvještaj štaba 21. brigade od 21. marta 1945, godine. Vojnoistorijski institut, sig. br. 4—4, k. 1139.

⁸⁰⁸ Zbornik, tom XI, knj. 2, dok. 20, obj. 2, str. 87.

ustremila na položaje Trećeg bataljona, ka selima Lipovcu i Uloviću, u kojima su bili dijelovi Trećeg bataljona. Dio snaga Trećeg bataljona je išao u napad na Ulice, ali kada se povlačio upao je u neprijateljevu klopku. Zato se razdvojio. Jedan dio se probio pravcem Bukovik — kota 131 — Gornja Brka, a drugi, četa, smjerom Ulović — Gornja Brka, bez gubitaka.

Kada su se spojila ta dva dijela Trećeg bataljona, štab brigade je naredio bataljonu da posjedne položaj ispred sela Lukavca. Desna kolona neprijatelja je krenula u napad ka Gornjoj Brki, ka Četvrtom bataljonu, a lijeva je nastojala da zađe za leđa Trećem bataljonu. Druga četa Prvog bataljona je upućena u pomoć Četvrtom bataljonu u Brku, i time se poboljšao njegov položaj, a on nije bio najbolji jer je bataljon vodio veoma oštru borbu s njemačkim snagama.

Prvi bataljon se žestoko borio na koti 131, desno od Gornje Brke i Bukovika. Uspio je da odoli svim napadima koje je neprijatelj preduzeo do mraka i da se održi na svojim položajima. Četvrti bataljon se izvukao na sljedeće položaje i zaustavio neprijatelja koji je nadirao ka koti 130. Štab divizije je naredio da Sedamnaesta brigada i Drugi i Treći bataljon Dvadeset prve brigade izvedu snažan demonstrativan napad⁸⁰⁹ na neprijateljev položaj južno od Brčkog. Lijevo od Sedamnaeste brigade, pravcem Bukvik — Vitanović — Rogozan — Ulice, napadali su bataljoni Dvadeset prve brigade. Cilj je postignut, jer su neprijatelju naneseni znatni gubici i vezan je za prostor koji je bio zauzeo. Neprijateljski napad je tako zaustavljen i on nije uspio da ovlada saobraćajnicom Brka — Bukvik.

O žestini borbi svjedoče i gubici: iz stroja je izbačeno 100 neprijateljskih vojnika, dva su zarobljena, zaplijenjen je jedan šarac, 11 pušaka, jedna automatska puška, pet automata, dvojica kola opreme i četiri konja. Brigadi je 105 boraca izbačeno iz stroja, od kojih je 28 poginulo i 77 ranjeno.

Pošto se neprijatelj zadržao u Brki, štab Dvadeset osme divizije je naredio da se, u duhu novonastale situacije, Prvi i Drugi bataljon izvuku u sela Dubravicu i Buzekare, a da se Prvi bataljon Dvadeset prve brigade stavi

⁸⁰⁹ sos Operativni izveštaj o operacijama 2. armije u vremenu od 1. 1. do 14. 5. 1945. godine. Arhiv VII, reg. br. 1—27/1, k. 273.

pod komandu Dvadeset pete brigade. Četvrti bataljon je posjeo položaje Rahić — Vujičić, a Drugi (bez jedne čete) bio je u brigadnoj rezervi u selu Vujičiću.

Dvadeset prva brigada je u rezervi divizije (25. 3). U toku dana borbu je vodio samo Četvrti bataljon sa jačom izviđačkom neprijateljskom patrolom. Treći bataljon, njegove dvije čete — u selu Č-eliću jedna, a druga u Gornjem Bodovištu — obezbjeđivao je vatrene položaje minobacačke baterije. Slijedeća tri dana brigada se nije sukobljavala s neprijateljem, pa se izvodila nastava i obavljala patrolna služba radi obezbjeđenja jedinice od iznenađenja.

Stab Druge armije je zapazio u aktivnostima jedinica nepravilnosti, kao što su: slabo ukopavanje, pasivnost, nedovoljna organizacija vatrenog sistema itd.^{8f0} posljedica toga su gubici i nezadovoljavajuća žilavost jedinica u odbrani. Naše jedinice ne bi smjele dozvoliti neprijatelju da preuzme inicijativu, tj. da se on organizovano povlači, već moraju stalno da napadaju, makar i male jedinice, jer se tako stalno povećava njihova borbena gotovost. Zato se ovlašćuju štabovi brigada da samoinicijativno organizuju akcije i u njih upućuju čete, a divizije — jedinice jačine bataljona. Na položajima se treba u odbrani ukopavati, pojedine zaklone valja povezati saobraćajnicama, u kojima se prave pojedinačna skloništa ili za grupu boraca. Ako dobro organizujemo vatreni sistem automatskog oružja, minobacača, i artiljerije, naše odbrane će biti žilavije i uspješnije. Ne manje je važno maskiranje jedinica na položajima ako želimo da postignemo iznenađenje.

Dvadeset osmog marta u 12 časova Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade i dva bataljona Dvadeset pete hitno su upućeni kao pojačanje Dvadeset petoj diviziji, koja vodi teške borbe u rejonu Srebrenika.^{8f1} Neprijatelj nastoji da se probije ka Tuzli, u kojoj su štab Druge armije, velik broj naših ranjenika, sve naše pozadinske ustanove,

Što Naređenje štaba 2. armije potčinjenim jedinicama. Arhiv VII, sig. br. 24—1/1, k. 1125.

^{8f1} Jake njemačke snage preduzimaju ofanzivu: pravac Brčko — Bijeljina napada 22. njemačka divizija; od Bosanskog Samca napada 117. lovačka divizija; od Vareša napada jedan puk 7. SS divizije, a pukovska grupa „Gajger“ napada od Doboja. Gračanice i Tuzle. Izvršavajući zadatak, 22. njemačka divizija je izbila 28. 3. 1945. (dva puka) do Srebrenika, a pukovska grupa „Gajger“ do sela Celića. Zbornik, tom XI, knj. 2, dok. 29, obj. 3.

snabdjevačke jedinice i armijske ustanove. Tu su i rukovodioci društveno-političkih organizacija.

'Bataljoni su upućivani u područje Srebrenika sa svojih položaja koji su bili na različitoj udaljenosti od nje. Išlo se najbrže što se moglo i jedinice su po pristizanju uvedene u borbu. Već na tom putu, u rejonu Karlovaška — Maoča — Medine, na kosama Vodice, na planini Majevici, došlo je do borbe s grupom Nijemaca. Vjerovatno je da je bila posrijedi izviđačka jedinica. Osam Njemaca je ubijeno, a ostali su se razbježali i povukli. Cilj naših jedinica je bio Hajdučko brdo, jak taktički objekt što dominira Srebrenikom, a koji su posjeli Nijemci.

Hajdučko brdo je napadnuto iz dva pravca. Vodila se kratkotrajna ali oštra borba. Bataljoni Dvadeset osme divizije koje su predvodili komandant brigade Blažo Majstorović Subara⁸¹² i načelnik Dvadeset pete brigade Zdravko Uskoković uspjeli su da u naletu razbiju Nijemce uz minimalne gubitke. Neprijateljski napad je zaustavljen i neprijatelj je prinuđen da se povlači. Jakim protivnapadom koji su 31. 3. 1945. izveli dijelovi Dvadeset treće divizije, Dvadeset prve brigade i Dvadeset pete, brodske brigade Dvadeset osme divizije, kao i Druge krajiške brigade, povraćeni su Srebrenik, Muslimanska Špionica i Koraj.

Neprijatelj je primoran da se na cijelom frontu povlači. Neprijatelj je bio postavio sebi cilj da poboljša vlastiti položaj u taktičko-topografskom smislu, ali ga nije postigao.⁸¹³

⁸¹² Knjiga depeša 28. divizije za 21. brigadu. Arhiv VII, sig. br. 3—2/4, k. 1125.

⁸¹³ To je bio poslednji njemački udar u istočnoj Bosni i pretrpio je potpun neuspjeh. Neprijatelj ga je preduzeo jer su naše snage ugrozile njegovu vezu dolinom rijeke Basne ka Sremskom frontu. U prvoj polovini marta, razvijajući uspješno borbena dejstva naše jedinice su oslobađanjem Gračanice, Gradačca, Modriče presjekle komunikacijske veze između sremskog i bosanskog vojišta, koje vode od Doboja ka Brčkom. Prodorom ka Doboju, ovladivanjem Trebavom i Ozrenom i izbijanjem u neposrednu blizinu Doboja (8 km istočno) bio je ugrožen i taj, glavni neprijatelj, komunikacijski pravac, kojim su se povlačile njegove snage iz Hercegovine i šireg rejona Sarajeva. Radi popravljjanja situacije na bosanskom vojištu, neprijatelj je sa fronta sjeverno od Save prebacio jače snage u istočnu Bosnu i prešao u napad, koji je, bez pravih rezultata, trajao od 19. 3 — 1. 4. 1945. Operativni izvještaj o operacijama 2. armije od 1. 1. do 14. 5. 1945. Arhiv VII, sig. br. 1—33/1, k. 273.

Osjetivši da su naši položaji oslabljeni izvlačenjem snaga prema Srebreniku, neprijatelj⁸¹⁴ preduzima snažan napad na položaje Dvadeset osme divizije. On kreće u više kolona, sa linije: Novo Brezovo Polje — Brčko — Brka — Bukovik. Glavna napadna kolona je nadirala pravcem Bukovik — Gornji Rahići — Zovik. Idućeg dana je neprijatelj uspio da potisne jedinice divizije na desnu obalu rijeke Gnjice i da izbije na liniju Tutnjevac — Babetino Brdo — Vražići, da bi potom nastavio da djeluje od sela Vražića i kod sela Ciganluka.

Već 31. marta uveče Drugi i Četvrti bataljon su smijenile jedinice Dvadeset treće divizije. Vratili su se u sastav brigade, na položaj prema Brčkom. Drugi bataljon je posjeo položaje poslije teškog i napornog marša preko Majevice, Ciganluka i Brnjaka, Treći Ravne kose, a Četvrti je bio brigadna rezerva, jer se vratio u toku noći, sa zamjenikom komandanta brigade Bubanom.⁸¹⁵

Tako je slomljena neprijateljska ofanziva ka Tuzli i stvoreni su svi uslovi za konačno oslobođenje Posavine. Ne postigavši planirani cilj, neprijatelj se povukao u obližnje garnizone, a naše jedinice su povratile polazne položaje.

Neprijatelju je u martu 221 vojnik poginuo, 562 su ranjena, a zarobljeno je pet. Zaplijenjena su četiri puškomitraljeza, 25 pušaka, pet šmajsera i jedan pištolj. Iz stroja brigade je izbačeno 170 boraca. Od toga ih je 28 poginulo, 137 ranjeno i pet nestalo.⁸¹⁸ Poginuli su komandir čete Branko Mihaljević, zamjenik komandira čete Pero Petrović, delegat voda Ivan Deskar, desetari Petar Kosijer i Adamek Vendei i vodnici Dragić Stanković i Milan Komarević.

i. Ranjeno je 38 rukovodilaca: poručnik Milenko Jokić, zastavnik Jordan Marković, komesar čete Luka Valković, Mato Babić, zamjenik komesara čete Slavko Šincek, Pero Petrović, Stjepan Ozimec, Stjepan Soštarić, zamjenik

⁸¹⁴ Izvod iz operacijskog dnevnika 28. divizije od 3. aprila 1945. 0 dejstvima divizije u martu 1945. Zbornik, tom XI, knj. 2, dok. 37, str. 185.

⁸¹⁵ Đuro Buban je postavljen za zamjenika komandanta brigade krajem februara 1945. godine.

⁸¹⁶ U martu su nestali borci Milan J. Tanasić, Mirko P. Krišić i Franjo V. Poljanac, Knjiga nestalih i zarobljenih boraca u 28. diviziji, Vojnoistorijski institut, sig. br. 1—2, k. 38.

komandira čete Milutin Vučković, zastavnik Jovo Prodanović, delegat vođa Mihajlo Puškaš, Ivan Pavelić i Josip Vnuk, vodnici Dušan Pavić, Dragan Pekeč, Petar Dorić, Mile Balać, Viktor Ožbolt, Miloš Petrović, Jovo Lukić i Hondo Karlo, desetari Franio Milojević, Đuro Jokić, Miladin Samardžić, Velibor Petrović, Budimir Jovanović, Anton Boli, Valentin Mikulić, Dragutin Paradinović, Milan Smiljanović, Trifun Vojvodić, Slavko Prišić, Radiša Davidović, Ivan Hlamba, Ivan Marijanović, Ante Delić, mlađi vodnik Milutin Ivković i Ivan Dolinac.

Stab brigade⁸¹⁷ i štabovi bataljona⁸¹⁸ pohvaljuju za primiernu hrabrost u martovskim borbama oko Bijeliine i Brčkog: komandire četa Aliju Miljanovića, Milana Stankovića, Miloša Lazića i Jovu Vasića; komesare četa: Pavia Čulina, Peru Petrovića, Matu Glavinu, Luku Valkovića i Dragutina Ribarića; zamjenika komandira čete Branka Brankovića, zamjenika komesara četa Ranka Zolića. Zvonka Vedrinu,⁸¹⁹ vodnike Grgu Virovca, Milana Crnkovića, Kostu Milića, Josipa Čondića, Dragana Pekeča, Matu Aliasa, Ivana Omerzu, desetare Marka Belobrka i Savu Jovanovića, borce Stamenka Pantića, Ivana Dolinca, Aleksandra Čanića, Luku Rančevića i Josipa Grabovca.

Brigada je na položajima i očekuje smienu, da bi kasnije krenula u područje Brčkog. Prvi bataljon je 10. 3. obišao komandant brigade major Dušan Kreča. Na sastanku u štabu bataljona je obaviješten da ide sa gruum starješina na oficirski tečaj u Beograd. S njim će i komandant Trećeg bataljona Savo Kovačević i Drugog bataljona Božo Vojvodić. Komandant Četvrtog bataljona kapetan Đuro Buban već je postavljen za zamjenika komandanta brigade." Major Kreča. se toplo oprostio od članova štaba Prvog bataljona kapetana Đermanovića, komesara Zeca i zamjenika komesara Rusića i zahvalio im na saradnji. Odlazi komandant koji je Dvadeset prvu brigadu primio u Turopolju 14. 12. 1943. i uspješno je vodio 15 ratnih

⁸¹⁷ Operativni izvještaj 21. brigade štabu 28. divizije. Arhiv VII, sig. br. 4—4, k. 1139.
sis Operativni izvještaj 2. bataljona štabu brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 5—6, k. 1139.

⁸¹⁹ Operativni izvještaj 3. bataljona štabu 21. brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 9—7, k. 1139.

mjeseci, kroz Slavoniju, Moslavinu, Zagorje, Bosnu i Srbiju.⁸²⁰

Na čelo brigade, za komandanta, postavljen je Blaž Majstorović Subara (14. 3. 1945), za komandanta Drugog bataljona namjesto ranjenog Luke Vuksanovića, Nikola Bogojević, dužnost komandanta vrši poručnik Nikola Prebt, a namjestio kapetana Đure Bubana u Četvrti bataljon je došao poručnik Nikola Mandić Crni.

Povodom dana omladinske nedelje, u svim četama i bataljonima su omladinci i skojevci zakazali takmičenje u svim oblastima rada i borbenih dejstava jedinica. Najvažnije je bilo sve ono što je pomagalo jačanju borbene spremnosti i moralno-političkog stanja, a zatim posvećivanje i opismenjavanje boraca i naroda. Iako su jedinice brigada bile stalno na položajima, u borbenim dejstvima, iskorišćavao se svaki slobodan trenutak za rad, svaki predah da se u selima održi miting ili kakav drugi prigodan skup i slično. Naše političko djelovanje je bilo usmjereno i razbijanju četničke propagande, koja je u tom kraju bila jaka, ali ipak bezbrojna, jer je svakom čovjeku bilo jasno da im je cilj, kao i njihovih saveznika, Nijemaca, propao.

Vrlo je bio pojačan rad kulturno-prosvjetnih odbora u četama i bataljonima i agitpropa brigade na izdavačkoj djelatnosti. Nastoji se da se zapisu i objasne događaji na frontovima i u brigadi, kojih je svaki dan na pretek. Izdato je 17 džepnih i 12 zidnih novina. Borci i rukovodioci su napisali oko 280 članaka. Skojevci i omladinci iz Trećeg bataljona napisali su i poslali sa svog mitinga pismo Gradskom komitetu komsomola Lenjingrada⁸²¹ povodom

⁸²⁰ JA je tada imala 4 armije, 12 korpusa, 52 divizije, dvije vazduhoplovne divizije, 3 tenkovske, 6 artiljerijskih, 5 inženjerskih brigada u sastavu armija, raznovrsne jedinice RM, nekoliko konjičkih brigada i eskadrona, 16 brigada KNOJ-a, veći broj partizanskih odreda. Završne operacije za oslobodjenje Jugoslavije 1944—1945, Beograd, 1957, str. 727.

⁸²¹ U pismu se kaže: „U jeku naših najvećih pobjeda, pred skoro oslobodjenje naše cijele zemlje, kada vi i mi slavimo svjetsku omladinsku nedelju, upućujemo vam mi, omladinci Jugoslovenske armije, svoje bratske borbene pozdrave i da se skoro sretimo u Berlinu, sa pobjedničkom zastavom u ruci, sa zgaženim neprijateljem pod nogama." Omladina 3. bataljona 21. brigade 28. udarne divizije JA — Papuk vanredni broj 25. marta 1945. godine, br. 4.

sovjetske omladinske nedjelje. Tim povodom je Zvonko Petrović napisao Poziv svoj omladini Jugoslavije.⁸²²

*Jugoslovenska draga omladino moja,
stupaj što više u redove Skoja.
U redove omladine, jake i zdrave,
kao čelik čvrste, neustrašive i prave.
Jedino Skoj ispunjava želje tvoje,
koje zabačene, tamo daleko stoje,
Omladino!*

*Skaj meko ti je gnijezdo,
A ti, draga petokraka zvijezdo,
budi omladini svojoj staza, put.
Da se nikad više, ne zaluta u stari kut.*

⁸²² Zapisano u listu „Svijest“ Prateća četa 4. bataljona, Vojnoistorijski institut, sig. br. 46—3, k. 36.